

**Haanja looduspargi kaitse-eeskirja eelnõu
ekspertiisi aruanne
I etapp**

Pille Tomson

Madsa 2007

<u>SISSEJUHATUS.....</u>	<u>3</u>
<u>ÜLDISED PROBLEEMID HAANJA LOODUSPARGI KAITSEKORRA</u>	
<u>PLANEERIMISEL.....</u>	<u>4</u>
<u>HINNANG NATURA ELUPAIGATÜÜPI KUULUVATE KOOSLUSTE</u>	
<u>LEVIKUANDMETELE.....</u>	<u>8</u>
<u>.....</u>	<u>8</u>
<u>KAITSEALA JA VÖÖNDITE KAITSE-EESMÄRGID JA NENDE VASTAVUS</u>	
<u>KAITSEVÄÄRTUSTELE.....</u>	<u>9</u>
<u>Kaitseala kaitse-eesmärgid.....</u>	<u>9</u>
<u>Sihtkaitsevööndid.....</u>	<u>12</u>
<u>Piiranguvööndid.....</u>	<u>18</u>
<u>HAANJA LOODUSPARGI KAITSE-EESKIRJAS KAVANDATUD PIIRANGUTE</u>	
<u>MUUDATUSED VÕRRELDES KEHTIVA KAITSE-EESKIRJAGA.....</u>	<u>20</u>
<u>KAITSE-EESKIRJA EELNÕU VASTAVUS KAITSE-EESMÄRKIDELE, ALA</u>	
<u>KAITSEVÄÄRTUSTELE JA KEHTIVATELE ÕIGUSAKTIDELE.....</u>	<u>21</u>
<u>KAITSEALUSE TERRITOORIUMI JA VÖÖNDITE PIIRITLEMINE.....</u>	<u>33</u>
<u>Kaitseala välispiir.....</u>	<u>33</u>
<u>Sihtkaitsevööndite piiritlemine.....</u>	<u>35</u>
<u>Piiranguvööndite piiritlemine.....</u>	<u>38</u>
<u>KOKKUVÕTE.....</u>	<u>39</u>
<u>KASUTATUD ANDMEALLIKAD.....</u>	<u>40</u>

SISSEJUHATUS

Käesolev aruanne on Haanja looduspargi kaitse-eeskirja eelnõu (lisa 1) ekspertiisi esimese etapi tulemuste kokkuvõte. Ekspertiisi eesmärk on anda hinnang Haanja looduspargi kaitse-eeskirja projektile ning nõustada kaitseala valitsejat ja kaitse korraldajat avalikustamisprotsessil ning avalikustamise tulemuste hindamisel. Töö on teostatud vastavalt lepingu nr 5.6-7.1/3 lähteülesandele (lisa 2). Käesolevas aruandes analüüsitakse Haanja looduspargi kaitsekorras kavandatud muudatuste põhjendatust ja vastavust kehtivale seadusandlusele ja kaitseväärtustele. Tulenevalt ekspertiisi käigus tekkinud küsimustest käsitletakse lähemalt ka Haanja looduspargi kaitsekorra planeerimist takistavaid üldisemaid probleeme ja Natura võrgustiku elupaikade andmete usaldusväärsust Haanja looduspargi alal.

Vastavalt lähteülesandele esitati tellijale eksperdipoolsete alternatiivettepanekustega eelnõu variant (lisa 3), mida arutati koosolekul 03.12.2007 Haanjas (protokoll lisas 4). Koosolekul otsustatud alternatiivsed lahendused viidi eksperdi poolt kaitse-eeskirja eelnõusse, mis esitatakse edasiseks menetlemiseks tellijale käesoleva aruandega (lisa 5). Koosoleku tulemusi kajastatakse ka käesolevas aruandes.

Lähteülesande kohaselt järgneb ekspertiisi esimesele etapile teine etapp: avalikustamine, selle käigus laekunud ettepanekute hindamine ja arvestamine kaitse-eeskirjas.

ÜLDISED PROBLEEMID HAANJA LOODUSPARGI KAITSEKORRA PLANEERIMISEL

Haanja looduspargi kaitse-eeskirja hindamist takistab looduspargi mõiste määratlematus Eestis. Looduskaitseseadus (2007) defineerib looduspargi maastikukaitseala sünonüümina. Millisel põhjusel aga mõningaid maastiku kaitseks mõeldud alasid nimetatakse maastikukaitsealadeks ja teisi loodusparkideks, puudub seaduses põhjendus. Mõiste tõlgendamisel pole abi ka Eesti loodusparkide omavahelisest võrdlusest, sest Haanjaga sarnaseks võib pidada veel vaid Otepää loodusparki. Ülejäänud Eesti looduspargid on väga erinevad. Näiteks Loodi looduspark on tunduvalt väiksema pinnaga (7800 ha), koosneb lahustükkidest ega moodusta terviklikku kompleksi, Saarijärve looduspark koosneb peamiselt sihtkaitsevööndest ja Naissaare on saarel paiknev suurema asutusega väikesepinnaline (1883 ha) kaitseala. Seega puuduvad ka kontseptsioon ja visioon, milline peaks olema üks õige looduspark Eestis.

Loodusparki on defineeritud kui looduslikult mitmekesisest ja esteetilise väärtusega rahvuspargiga sarnanevat kaitsealust territooriumi kultuurimaistus, mis on puhke- ja kompensatsiooniala (Ökoloogialeksikon, 1992). Loodusparke on rohkesti Kesk- ja Lääne-Euroopas. IUCN kategooriate järgi on looduspark ala, kus kaitsekorralduse peaesmärgiks on maastike kaitsmine ja puhkevõimaluste loomine. See on maa-ala, mis on aegade jooksul inimese ja looduse koosmõjul kujunenud omapäraseks suure esteetilise, ökoloogilise ja/või kultuuriloolise väärtusega ja sageli kõrge bioloogilise mitmekesisusega alaks, mille kaitse, säilitamise ja arenemise seisukohalt on eluliselt tähtis tagada selle traditsioonilise koosmõju jätkumine (Keppart, 2006). Peamiselt ökosüsteemide sh looduslike ökosüsteemide kaitsele suunatud rahvuspargist peaks looduspark eristuma just kultuurimaastike domineerimine ja leebem kaitsekord koos ala puhkemajandusliku väärtustamisega. Senise kaitsekorra kohaselt vastab Haanja looduspark just sellisele looduspargi käsitlusele. Kesk- ja Lääne-Euroopas on looduspargid enamasti analoogiliselt rahvusparkidele suurepinnalised alad, millel on roheala väärtus ümbritseva tööstusala suhtes.

Kaitse-eeskirja hindamise muudab keerukaks ka asjaolu, et Eestis puudub järjekindlus looduskaitsealade ja maastikukaitsealade eritlemisel. Ehkki seadus annab küllalt kindlapiirilise definitsiooni, on praktikas meil väga palju maastikukaitsealasid, mille kaitse-eesmärkides domineerivad bioloogilise mitmekesisusega seotud väärtused (kooslused ja liigid) ning mille territooriumil moodustavad suurema osa nende väärtuste kaitseks loodud küllalt range kaitsekorraga sihtkaitsevööndid. Eriti segaseks on olukord muutunud pärast Natura võrgustiku moodustamist, sest Natura elupaiku eelistati määrata senistel kaitsealadel, kus juba eelnevalt mingi kaitsekord kehtis (enamasti küll Natura metsa- ja soolupaikade kaitseks mittepiisava rangusega piiranguvööndina). See on tingitud vajaduse suure osa meie maastikukaitsealade kaitsekorra karmistamiseks, mis aga veelgi enam suurendab lõhet kaitseala nime (ja vastava looduskaitseseaduse definitsiooni) ja ala tegeliku kaitsekorra ja -eesmärkide vahel. Ka Haanjasse on Natura protsessi tagajärjel tekkinud loodusmaastikud ja loodumetsadega alad, mida seal senise kaitse-eeskirja koostamise ajal ilmselt polnud, sest kaitse-eesmärke on ekspertiisi esitatud eelnõus vastavalt täiendatud ning senise 6 metsa- ja sookoosluste kaitseks loodud sihtkaitsevööndi asemel on ekspertiisi esitatud eelnõus 15 looduslike koosluste kaitseks mõeldud sihtkaitsevööndit ning kohati on ka seniste sihtkaitsevööndite piirid laienenud. Seni on Haanja looduspargis olnud vähem sihtkaitsevööndeid, need on väiksemapinnalised ja enamiku kaitsekord on leebem, kui ekspertiisi esitatud eelnõus kavandatud. Et uue tsoneeringuga kavandatakse sihtkaitsevööndite

pindala suurendada ja paljude sihtkaitsevööndite kaitsekorda karmistada, kaugenetakse looduspargi Kesk-Euroopa mudelist.

Küsitav on, kas Haanja looduspargis peaksid olema ulatuslikud sihtkaitsevööndid, kus endistele põllumaadele kujunenud metsadest taastuvad kaitseriigi toel loodusemetsad. Usaldusväärset määratud Natura elupaigatüüpide esinemiskohtades ja vääriselupaikades tuleb metsakoosluste kaitse muidugi tagada. Kui väärtuslikud metsaosad paiknevad hajusalt, tuleb eelistada nende kaitsmist vääriselupaikadena. Sihtkaitsevööndi moodustamine on põhjendatud, kui väärtuslikud metsakooslused paiknevad kompaktselt. Käeolevasse töösse esitatud materjalide põhjal jäi eksperdil mulje, et uue kaitse-eeskirja koostamisel on seatud eesmärgiks uute sihtkaitsevööndite moodustamine ja seniste laiendamine, kuid põhjendused sellise eesmärgi püstitamisele puuduvad.

Vajadus moodustada sihtkaitsevööndeid aladel, kus metsade ökoloogiline väärtus on veel madal, võiks tuleneda üleriigilisest looduskaitse strateegiast põhjusel, et Kagu-Eestis on looduslikus seisundis rangelt kaitstavaid metsaalasid liiga vähe, et tagada nendest sõltuvate liikide populatsioonide elujõulisust; või oleks Haanjas esindatud metsa kasvukohatüübid, mille kaitseks seni metsi liiga vähe range kaitse alla on võetud.

Hinnanguid selle kohta, kui palju peaks olema rangelt kaitstavaid metsi Võru maakonnas loodusemetsadest sõltuvate liikide elujõuliste populatsioonide säilitamiseks, eksperdile teada ei ole.

Looduskaitse arengukavas aastani 2035 (Looduskaitse..., 2006) on sätestatud eesmärk A-6: *Kõrge loodusväärtusega metsade soodsa seisundi tagamine ja metsade looduslikkuse ning mitmekesisuse suurendamine*, mille selgituses on märgitud, et kaitsealade metsade looduslikkus on madal ning kõrge loodusväärtusega metsi on mõnedes metsatüüpides väga vähe, mistõttu tuleb kaitsealad vastavalt laiendada, jättes need looduslikule arengule või aidates looduslikkuse taastamisele kaasa. Eri kasvukohatüüpide vanade metsade elustiku säilitamiseks tuleb mitmetes tüüpides võtta kaitse alla täiendavaid metsaalasid, nii et kokkuvõttes oleks vähemalt 10% Eesti tootlikust metsamaast range kaitse all (eesmärk kattub metsanduse arengukava omaga). Eesmärgi raames on tegevussuunas 1 püstitatud muu hulgas ülesanne koostada ülevaade Eesti metsade looduslikkusest ja bioloogilisest mitmekesisusest, siin esinevatest metsatüüpidest (sh Natura elupaigatüüpide esindatusest) ning nende kaitse piisavusest. Tegevussuunas 2 on muu hulgas püstitatud ülesanne täiendada kaitsealade süsteemi, sh moodustada kaitsealad või täiendada olemasolevaid nende metsatüüpide kaitseks, mille esindatus olemasolevatel kaitsealadel ei ole piisav. Tegevussuunas 3 on muu hulgas püstitatud ülesanne säilitada kaitsealuste metsade liigilist ja koosluselist mitmekesisust ning luua (vajadusel) tingimused metsade looduslikkuse taastamiseks.

Seega on põhimõtteliselt riiklikul tasandil kavandatud kaitsevate metsaala laiendamist, kuid puudub täpsem ülevaade, milliseid metsatüüpe ja kus kaitsta oleks vaja. Eksperdile teadaolevalt on seni põhjalikumaks katseks üleriigilist kaitsevate metsade kasvukohatüüpide esindatust analüüsida Eesti Metsakaitsealade Võrgustiku projekti raames tehtud arvestused (Viilma jt, 2001). Nende käigus leiti, et senistel kaitsealadel on rangelt kaitstavate laanemetsade ja salumetsade esindatus võrreldes metsatüübi osatähtsusega ja nende metsade mitmekesisusega Eestis liiga väike. Laanemetsade ja salumetsade esindatus rangelt kaitstavatel aladel oleks jäänud väiksemaks soovitatavast ka pärast Eesti Metsakaitsealade Võrgustiku projekti tulemusel tehtud ettepanekute alusel täiendavate metsaala kaitse alla võtmist. Teadaolevalt on Eesti Metsakaitsealade Võrgustiku projekti tulemuste rakendumine

takerdunud Natura võrgustiku protsessi tõttu ja ülevaade praegu range kaitse all olevate metsade kasvukohatüüpide esindatuse kohta tõenäoliselt puudub. Samas Eesti Metsakaitsealade Võrgustiku projekti valikuprotsessi käigus Haanja looduspargi aladel kõrge looduskaitseväärtusega, kriteeriumitele vastavaid ja piisavalt suuri (minimaalselt 100 ha) täiendavat kaitset vajavaid metsaalasid ei selgunud.

Tuginedes looduskaitse arengukavas püstitatud ülesannetele ja Eesti Metsakaitsealade Võrgustiku projekti analüüsidele võiks rangelt kaitstavate laanemetsade ja salumetsadega sihtkaitsevööndeid Eestis laiendada. Kas seda teha ka Haanja looduspargis, on raske hinnata. Haanja looduspargi kaitse-eeskirja eelnõus kavandatud metsade kaitsereežiimi, aga ka kaitse-eeskirja eelnõu hindamist muude väärtuste osas takistab Natura elupaikade inventuuride puudulikkus ja halb kvaliteet Haanjas. Haanja kõrgustikul on levinud peamiselt kuuse enamusega puistud, enamasti on kuusikud liigivaesed, kuid leidub ka liigirikkaid kuusikuid (Soesoo, Hade, 2005). Natura andmekihi kohaselt on Haanja looduspargis üsna levinud (322 ha) rohunditerikkad kuusikud (9050), mille vaste Eestis on salukuusikud, liigirikkamad laanekuusikud (jänese kapsa kasvukohatüüp) ja soostuvad kuusikud (Paal, 2004). Lõhmuse klassifikatsiooni (Lõhmus, 2004) kohaselt kuuluvad kaks esimest enamasti laanemetsade tüübirühma. Inventeeritud rohunditerikkad kuusikud (9050) jäävad Tuhkrijärve, Vaskna, Jaanimäe, Vällamäe, Munamäe ja Hainjärve sihtkaitsevöönditesse (A. Palo andmetel peaksid Hainjärve ümbritsevaks elupaigatüübiks olema aga hoopis elupaigatüüp 7140 ehk siirde- ja õõtsiksood (Palo, 2007)) ja vähemal määral Kütioru sihtkaitsevööndisse. Planeeritud sihtkaitsevööndite laiendustel ja uues planeeritavas Tallikõsõ sihtkaitsevööndis ulatuslikke rohunditerikkaid kuusikud registreeritud pole. Anneli Palo töö (2007) kohaselt kuuluvad Kütioru nõlvadel enamlevinud metsad ökoloogiliselt rohundirikaste kuusikute elupaigatüüpi (9050). Eksperti poolt tehtud välitööde hinnangute kohaselt leidub laanemetsi (sh paljud nooremad metsakooslused) ka Tallikõsõ sihtkaitsevööndiks planeeritud alal ning samuti Rõuge ürgorus. Kasvukohatüüpide leviku täpsemat analüüsi ei olnud eksperdil võimalik teha, kuna erametsakorralduse andmekihis puudusid takseerandmed.

Kui looduskaitse strateegilisel planeerimisel ei peeta vajalikuks Haanjas levinud metsatüüpide rangelt kaitstavate alade laiendamist, siis puudub põhjus, miks peaks eramaadel asuvat hetkel väikese ökoloogilise väärtusega metsa range kaitsereežiimiga sihtkaitsevööndisse tsoneerima ja Haanja looduspargi sihtkaitsevööndeid oluliselt laiendada. Maastikukaitsealana kaitstaval suurepinnalisel, peamiselt eramaadel paikneva kaitseala puhul peab sihtkaitsevööndite laiendamine, millega oluliselt kitsendatakse maa kasutuse võimalusi, olema väga põhjendatud. Neid põhjendusi ja valitud ala piire peab olema võimalik igale kodanikule selgitada metsaeraldise tasemel. Käesoleva eksperthinnangu kohaselt on praegused inventuuride tulemused ja ekspertiisi esindatud põhjendused liiga üldised ja seega väheveenvad.

Haanja looduspargi kaitse planeerimiseks, sh kaitse-eeskirja eelnõu ettevalmistamiseks oleks vajalik sõnastada kaitseala visioon. Sellesse tuleks kaasa haarata huvigruppide esindajad, et saavutada kohaliku kogukonna ja riigi vaheline kokkulepe maastikukaitseala edasisest arengust. Ilma selge visioonita võivad isegi looduskaitse eri valdkondade (näiteks liigikaitse, maastikukaitse, koosluste kaitse) eesmärgid jääda vastuoluliseks, kõnelemata looduskaitse ühitamiseks kohaliku kogukonna vajadustega. Kaitse-eeskirjas sõnastatakse küll kaitse-eesmärgid, kuid tulenevalt väljakujunenud kaitse-eeskirja formaadist jäävad ja peavadki jääma need üldiseks ja sisaldavad peamiselt EL direktiivides loetletud liike. Ebaselgeks jääb kaitseala kaitse-eesmärkide ja vööndite kaitse-eesmärkide omavaheline suhe. Seetõttu jääb ka kohaliku kogukonna arusaamine kaitse-eesmärkidest ja nendega arvestamine nõrgaks. Tubli algus

visiooni kujundamiseks on kultuurmaastike osas töös „ Haanja looduspargi maastikuline tsoneering“ (Merila jt, 2007) avalikustamise koosoleku tulemuste kokkuvõttes. Seal on fikseeritud tõdemus, et muutunud elukorralduse ja ühiskonna tõttu pole võimalik taastada mingit ideaalmaastikku: „Säilitada tuleb maastikuruumi, sest see on see, mis annab elukvaliteedi. Maastikupilt tekib kolme komponendi – looduse, arhitektuuri ja üldise maastikupildi kooslusena. Loodust saab taastada, planeerimine on põlvkondade küsimus aga maastikupilti taastada on kõige raskem, sest see kujuneb sotsiaalsete tegevuste tulemusena”.

Seega tuleks luua visioon, millised on tänapäevased Haanjale omased väärtuslikud kultuurmaastikud ning millises ulatuses ja millistes piirkondades neid kujundada tahetakse ning mis saab ülejäänust. Tuleks läbi arutada ka looduspargi roll liikide, koosluste ja loodusmaastike kaitseks. Praeguse seisuhulgal on kokku leppimata, kas näiteks endisi põllumajanduspiirkondi Kütiorus, Rõuge ürgorus, Vaskna järve ümbruses ja Tallikõõ-Suursoo piirkonnas tuleks käsitleda kultuurmaastike või loodusmaastikena. Ka on erinevatelt ekspertidelt vastuolulisi soovitusi luua ja laiendada sihtkaitsevööndeid, samal ajal seal kultuuripärandit säilitades. Ehkki visioonil pole mingit juriidilist tähendust, oleks see oluliseks abiks kaitse planeerimisel. Visioonis püstitatud eesmärkidele oleks järgnevalt võimalik anda juriidiline raamistik kaitse-eeskirja näol. Näite sellisest kokkuleppel põhinevast kaitseala visioonist võib leida Karula rahvuspargi kaitsekorralduskava eelnõust (Karula rahvuspargi.... 2007).

HINNANG NATURA ELUPAIGATÜÜPI KUULUVATE KOOSLUSTE LEVIKUAND- METELE

Ekspertiisi esitati 4 erinevat Natura elupaigatüüpide andmekihti. Esimene neist hõlmab erinevaid kooslusi sisaldavaid laialdasi alasid, mis on tähistatud ühe Natura koodiga või on koodita (kiht elupaigad_liidetud). Ekspertiisi esitatud A. Palo töös „Haanja looduspargi sihtkaitsevööndite projekt“ (Palo, 2007) olevad hinnangud andmekihi aluseks olnud Natura inventuuridele annavad põhjendatud aluse mitte usaldada seda andmekihti. Samas ei asenda A. Palo töö inventuure, sest tegemist pole välitöödel põhineva elupaikade kaupa läbi viidud inventuuriga, mille alusel saaks otsustada koosluste looduskaitseväärtuste ja piiride üle, vaid suurepinnalisi alasid hõlmavate eksperthinnangutega ja ühe eksperdi arvamusele tuginevate üldistustega, millega nõustumiseks või mille ümberlükkamiseks on liiga vähe andmeid. Samuti on A. Palo poolt määratud elupaigatüüpide levikualad kaardil piiritlemata, mistõttu neid ei saa kasutada vööndipiiride hindamiseks.

Kohati on tellitud täiendavad Natura inventuure J. Paalil OÜlt, kuid need ei kata sugugi kõiki huvipakkuvaid alasid, vaid inventeeriti ainult LKK töötajate poolt ette määratud 24 kohta (Jaanus Paali OÜ, 2006). Ekspertiisi esitati vastav kiht (Haanja_elupaigad). Vähemalt ühel juhul on andmekiht digitaliseeritud välitööde tulemustest erinevalt.

Kolmandaks esitati ekspertiisi Võru Keskkonnateenistuse poolt Haanja looduspargi piiranguvööndite metsaelupaikade andmekihti (KKT_mets), mis on koostatud metsakorralduse andmete, metsateatiste, ortofotode ning välitööde alusel (lisa 6). Sellel on määratud potentsiaalsed elupaigad, välitöödel Natura elupaikadeks määratud metsad ning raietega tugevalt mõjutatud alad. Potentsiaalsete metsaelupaikadeks määratud aladele jääb aga ka lagedaid alasid.

Neljandaks esitati ekspertiisi andmekihti, mis LKK spetsialisti Toomas Hirse selgituste kohaselt on saadud Keskkonnaministeriumist ja on ametlik (_2007_11_haanja). Andmekihti sarnaneb kõige enam esimesele ning sisaldab suuri areaale, millel puudub määratud elupaigatüüp ja mis sisaldavad mitmesuguse maakattega (metsad, niidud, sood, õued) alasid; aga ka metsaelupaiku, mis sisaldavad lagedaid alasid.

Haanja looduspargis puuduvad seega piisavad ja usaldusväärsed andmed Natura võrgustiku kuuluvate elupaikade leviku kohta. Eriti takistab see metsakoosluste kaitse planeerimist ja sihtkaitsevööndite piiritlemist, sest seal sõltub võimalike vääruste kaitse kõige enam kaitsekorrast, esitatud andmekihid on aga erinevad. Et enamik kavandatavaid sihtkaitsevööndeid on eramaadel, võivad veada alade piiritlemisel nii kaitse-eeskirja avalikustamisel kui hiljem esile kutsuda tõsiseid konflikte maaomanikega, samas võib aga ka väärtuslikke metsaosi info puudumisel piisava kaitseta jääda.

KAITSEALA JA VÖÖNDITE KAITSE-EESMÄRGID JA NENDE VASTAVUS KAITSEVÄÄRTUSTELE

Kaitseala kaitse-eesmärgid

Kaitse-eeskirja eelnõus toodud paragrahvi 1 lõike 1 kohaselt on Haanja looduspargi kaitse-eesmärk Eesti kõrgeima kuhjelise saarkõrgustiku, loodus- ja pärandkultuurmaastike, looduse mitmekesisuse, maastikuilme ja -vaadete, ajalooliselt väljakujunenud maakasutuse, asustusstruktuuri ja taluarhitektuuri säilimine, puhkevõimaluste, turismi ja kohaliku eluolu edendamine, loodusvarade säästlik kasutamine ning kaitsealuste liikide kaitse. Kehtivas eeskirjas on eesmärk sõnastatud järgnevalt: looduspargi põhieesmärk on Eesti kõrgeimal kuhjelisel saarkõrgustikul asuva ala kaitse, kus maastiku, ajaloo- ja kultuuriväärtuste kaitse, puhkevõimaluste, turismi ja kohaliku eluolu edendamine ning loodusvarade säästlik kasutamine toimub rahvuslikes huvides.

Kaitse-eesmärke on senisega võrreldes laiendatud looduse mitmekesisuse ja liigikaitsega. Täpsustatud on maastiku- ja kultuuriväärtusi ning tähelepanu alt on kõrvale jäänud ajaloo-väärtused.

Nii praeguse kui kavandatava eeskirja kaitse-eesmärkides puudub ürgorgude kaitse. Samas kuuluvad nii Rõuge ürgorg ja Kütiorg Eesti esinduslikumate ürgorgude alla, mida ei kaitsta üksnes seal paiknevate kultuur- või loodusmaastike tõttu, vaid ka pinnavormidena.

Küsitav on püstitada eraldi eesmärgina maastikuvaadete säilimine. Maastikuvaade sõltub vaatepunktist, aga ka ilmast, aastaajast, kellajast ning ehk ka vaatajast, nii et kokkuvõttes on võimalikke vaateid lõpmatu hulk ja seega ei ole võimalik sellise eesmärgi täitmist ei tagada ega kontrollida. Kui mõista maastikuvaadete all vaatelisust üldisemana, kattub see juba eesmärkides toodud maastiku ilme mõistega. Kui kaitse-eesmärgis tahetakse rõhutada töös „Haanja looduspargi maastikuline tsoneering“ (Merila jt, 2007) loetletud konkreetsetest kohtadest avanevaid olulisi vaateid, tuleb kaitse-eesmärgi sõnastust täpsustada.

Kaitse-eeskirja eelnõus on eraldi eesmärgina rõhutatud ajaloolist maakasutust. Looduskaitseseaduse § 28 kohaselt on maastikukaitseala kaitseala maastiku säilitamiseks, kaitsmiseks, uurimiseks, tutvustamiseks ja kasutamise reguleerimiseks. Maakasutust tuleb pidada maastikuilmet mõjutavaks oluliseks teguriks ja seega on maakasutus kultuurmaastike kaitsel tähtis küsimus. Kui kaitse-eesmärgis on mõeldud maakasutust, mis on ajalooliselt kujunenud kuni **tänapäevase**ni, siis tänane maakasutus ei vasta ekspertiisi esitatud eeskirja ettevalmistamise nõupidamiste protokollides toodud huvigruppide esindajate arvamusele, samuti töös „Haanja looduspargi maastikuline tsoneering“ (Merila jt, 2007) toodud seisukohtadele, et Haanja maastikud on liigselt võsastunud. Kui mõeldud on mingit varasemat maakasutust, siis tuleks kaitse-eesmärkides täpsustada, millise aja maakasutust silmas peetakse. Arvestades piirnevatel aladel ja Rõuges läbi viidud uuringuid (Raet jt, 2004, Veski, S., Poska, A., Koppel, K., 2005; Koppel, 2005) ning tuginedes ka Rückeri kaardile (EAA. 2059) on selge, et Haanja looduspargi ala maakasutus on 19.-20. sajandi jooksul läbi teinud kiireid ja olulisi muutusi ja termin „ajalooline maakasutus“ ei ole üheselt mõistetav. Ka on kaitsealal mitmed sihtkaitsevööndid planeeritud ajaloolisele põllumajandusmaale – Rõuge ürgoru, Kütioru, Tallikõso jt vööndid – mistõttu vajaks kaitse-eesmärk täpsustamist ka selliselt, et ajalise fikseerimise korral ajalooliselt väljakujunenud maakasutuse säilitamise

nõue ei laieneks kogu kaitsealale. Looduskaitseseaduse § 14 on toodud kitsendused, mis reguleerivad maakasutust juhul, kui muudetakse katastriüksuse kõlvikute piire ja kõlviku sihtotstarvet; seda ei tohi teha kaitseala valitseja nõusolekuta. See aga ei võimalda takistada põllumaade kasutamist püsirohumaadena, mis aga praegu levinud määral ajaloolisele maakasutusele mistahes seisuga kindlasti iseloomulik ei ole.

Kaitse-eesmärgis võiks eelistada terminit „pärandmaastik“ sama tähendusega (Konsa, 2004) terminile „pärandkultuurmaastik“ selle lühiduse mõttes.

Vajadusel tuleb lisaks säilitamisele laiendada kaitse-eesmärke ka loetletud väärtuste **kaitsemisega**, mis tähendaks aktiivsemat tegevust. Maastikukaitsealade puhul ei ole looduskaitseseaduses sätestatud eesmärki maastike või ka muude loodusväärtuste taastamiseks. Kaaluda võiks, kas eesmärgis loetletud väärtuste **tutvustamine** oleks samuti Haanja puhul asjakohane. Arvestades seni rajatud õppe- ja matkaradu tundub, et loodusväärtuste tutvustamine on seni olnud kaitsealal heaks kiidetud tegevus.

Nii senises kaitse-eeskirjas kui eelnõus kaitse-eesmärgina sätestatud puhkevõimaluste, turismi ja kohaliku eluolu edendamine ei vasta looduskaitseseaduse eesmärkidele. Looduskaitse- seaduse eesmärk on seaduse paragrahvi 1 kohaselt: looduse kaitsmine selle mitmekesisuse säilitamise, looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku, taimestiku ja seenestiku liikide soodsa seisundi tagamisega; kultuurilooliselt ja esteetiliselt väärtusliku looduskeskkonna või selle elementide säilitamine ning loodusvarade kasutamise säästlikkusele kaasaaitamine. Puhkemajanduse ja turismi edendamist võiks pehmemalt sõnastada kui säästlikule puhkemajandusele kaasaaitamist. Kohaliku eluolu edendamine on aga igal juhul liiga lai mõiste, samuti pole seda võimalik tagada ei kaitse-eeskirja ega ka kaitsekorralduslike võtetega. Näiteks sõltub kohalik eluolu olulisel määral haridusvõrgu, tööhõive, kaubanduse, jpt eluvaldkondade arengust, mille edendamisele looduskaitsele puuduvad võimalused kaasa rääkida. Kuigi iga pärandmaastike kaitsega tegelev looduskaitseja tunnetab kohaliku eluolu edendamise vajadust, kuna ilma toimiva kohaliku kogukonnata ei ole võimalik kaitsta ka pärandmaastike ja poollooduslike kooslusi ning neist sõltuvaid liike, on kohaliku eluolu edendamine kaitseala kaitse-eesmärgina siiski ebareaalne, kontrollimatu ja looduskaitsevahenditega vähe mõjutav.

Kaitse-eeskirja eelnõu paragrahv 1 lõige käsitleb Euroopa nõukogu direktiivi 79/409/EMÜ loodusliku linnustiku kaitse kohta I lisas nimetatud liikide kaitset. Loetletud liigid on väikekonnakotkas (*Aquila pomarina*) ja must-toonekurg (*Ciconia nigra*), kes on I kategooria kaitsealused liigid, kanakull (*Accipiter gentilis*), valgeselg-kirjurähn (*Dendrocopos leucotos*), laanerähn (*Picoides tridactylus*), kes on ühtlasi II kategooria kaitsealused liigid, hiireviu (*Buteo buteo*), roo-loorkull (*Circus aeruginosus*), rukkirääk (*Crex crex*), väike-kirjurähn (*Dendrocopos minor*), musträhn (*Dryocopus martius*), väike-kärbsenäpp (*Ficedula parva*), sookurg (*Grus grus*), punaselg-õgija (*Lanius collurio*), nõmmelõoke (*Lullula arborea*), hallpea-rähn (*Picus canus*), täpikhuik (*Porzana porzana*), jõgitiir (*Sterna hirundo*), händkakk (*Strix uralensis*), kes on III kategooria kaitsealused liigid, ning kiivitaja (*Vanellus vanellus*). Samas on Vabariigi Valitsuse 5. augusti 2004. a korraldusega nr 615 „Euroopa Komisjonile esitatav Natura 2000 võrgustiku alade nimekiri“ punkt 1 alapunkt 5 alusel Haanja linnualal kaitstavaid liike vähem: rästas-roolind (*Acrocephalus arundinaceus*), jäälind (*Alcedo atthis*), viupart (*Anas penelope*), sinikael-part (*Anas platyrhynchos*), laanepüü (*Bonasa bonasia*), must-toonekurg (*Ciconia nigra*), rukkirääk (*Crex crex*), värbkakk (*Glaucidium passerinum*).

Kaitseala ainuke must-toonekure pesa asub EELISE andmetel Kütiorus, LKK töötajate suulistel andmetel oli tehispesa käesoleval aastal esimest korda kasutuses. Ekspertiisi esitatud eeskirjas ei ole selle liigi kaitseks kavandatud spetsiaalseid piiranguid, näiteks ajalisi liikumispiiranguid. Valitsuse korralduses puudub kaitse-eeskirjas loetletud väike-konnakotkas, kellel EELISE andmetel on Haanjas 5 pesakohta. Ekspertiisi esitatud põhjenduste (lisa 7) kohaselt on viimastel aastatel Haanja looduspargis pesitsenud neist ainult üks paar, seega on ka selle liigi kaitse kaitseala kaitse-eesmärgina püstitamine küsitav. Kanakulli on kaitsealal EELISE andmetel 2 paari, valgeselg-kirjurähni EELISE andmetel kaitsealal pole ja laanerähni on EELISEs märgitud ühel korral ega ole ka nende kaitse-eesmärgi Haanja linnualal sätestatud valitsuse korraldusega. Hiireviu, rukkirääk, musträhn, väike-kärbsenäpp, sookurg, täpikhuik, händkakk, punaselg-õgija ja väike-kirjurähn tunduvad olevad üsna arvukad. Roo-loorkulli aga EELISEs pole. EELISE andmetel on aga linnudirektiivis loetletud liikidest üsna levinud veel herilaseviu, laanepüü, öösorr, keda aga kaitse-eesmärgis ei loetleta.

Seega on valitsuse korraldusega määratud Haanja linnualal kaitstavate linnuliikide nimekiri, linnuliikide loetelu kaitse-eesmärkides ja EELISE liikide levikuandmed vastuolulised. Teades, et alati ei jõua liikide leiu- ja seireandmed õigeaegselt EELISesse, ei ole käeoleva ekspertiisi aruandes võimalik esitada kaitse-eesmärgi jaoks täpsemat liiginimekirja. Liiginimekiri tuleks hoolikat läbi kaaluda ja **kaitse-eesmärgina sätestada ainult nende liikide kaitse, kellel on kaitsealal piisavalt omaseid elupaiku ja kes esineb kaitsealal mitme paariga või kelle kaitseks kavandatakse spetsiaalseid piiranguid.** Loomulikult tuleb kaitsta iga kaitsealuse liigi esindajat mistahes kohas, kuid mingi liigi suhteliselt juhusliku esinemise korral ei saa selle kaitset seada kaitseala kaitse-eesmärgiks.

Kaitse-eeskirja eelnõu kohaselt määrab paragrahv 1 lõike 1 punkt 3 kaitseala kaitse-eesmärgina nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta I lisas nimetatud elupaigatüüpide kaitse – liiva-alade vähetoitelised järved (3110), vähe- kuni kesktoitelised mõõdukalt kareda veega järved (3130), vähe- kuni kesktoitelised kalgiveelised järved (3140), looduslikult rohketoitelised järved (3150), huumustoitelised järved ja järvikud (3160), jõed ja ojad (3260), kuivad nõmmed (4030), kuivad niidud lubjarikkal mullal (6210*), liigirikkad niidud lubjavaesel mullal (6270*), niiskuslembesed kõrgrohustud (6430), lamminiidud (6450), aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud (6510), rabad (7110*), siirde- ja õõtsiksood (7140), nõrglubja-allikad (7220*), liigirikkad madalsood (7230), liivakivipaljandid (8220), vanad loodusmetsad (9010*), vanad laialehised metsad (9020*), rohunditerikkad kuusikud (9050), okasmetsad oosidel ja moreenikuhjatistel (sürjametsad) (9060), soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080*), siirdesoo- ja rabametsad (91D0*), lammi-lodumetsad (91E0*) ning II lisas nimetatud liikide – hariliku kobarpea (*Ligularia sibirica*), mis on ühtlasi I kategooria kaitsealune liik, harivesiliku (*Triturus cristatus*) ja kollase kiviriku (*Saxifraga hirculus*), mis on ühtlasi II kategooria kaitsealused liigid, hariliku hingi (*Cobitis taenia*), hariliku vingerja (*Misgurnus fossilis*), rohevesihobu (*Ophiogomphus cecilia*) ja karvase maarjalepa (*Agrimonia pilosa*), mis on ühtlasi III kategooria kaitsealused liigid, ning paksukojalise jõekarbi (*Unio crassus*) elupaikade kaitse.

Vabariigi Valitsuse 5. augusti 2004. a korralduse nr 615 punkti 2 alapunkti 32 alusel on määratud Haanja loodusala Võru maakonnas loodusdirektiivi I lisa elupaigatüüpide ja II lisa liikide elupaikade kaitseks. Kaitstavad elupaigatüübid on liiva-alade vähetoitelised järved (3110), vähe- kuni kesktoitelised kalgiveelised järved (3140), looduslikult rohketoitelised järved (3150), huumustoitelised järved ja järvikud (3160), jõed ja ojad (3260), kuivad nõmmed (4030), kuivad niidud lubjarikkal mullal (6210), liigirikkad niidud lubjavaesel mullal (6270), niiskuslembesed kõrgrohustud (6430), lamminiidud (6450), aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga

niidud (6510), puisniidud (6530), rabad (7110), siirde- ja õõtsiksood (7140), nõrglubja-allikad (7220), liigirikkad madalsood (7230), vanad looduspargid (9010), vanad laialehised metsad (9020), rohunditerikkad kuusikud (9050), okasmetsad oosidel ja moreenikuhatistel (sürjametsad) (9060), puiskarjamaad (9070), soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080), siirdesoo- ja rabametsad (91D0), lammi-lodumetsad (91E0). Liigid, kelle elupaiku kaitstakse, on: harivesilik (*Triturus cristatus*); harilik hink (*Cobitis taenia*), harilik vingerjas (*Misgurnus fossilis*); rohe-vesihobu (*Ophiogomphus cecilia*), paksukojalise jõekarp (*Unio crassus*); karvane maarjalepp (*Agrimonia pilosa*), kollane kivirik (*Saxifraga hirculus*).

Ekspertiisi esitatud Natura elupaikade andmekihtides puudusid andmed nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ I lisas nimetatud järgmiste kaitse-eeskirja eelnõus nimetatud elupaigatüüpide kohta: jõed ja ojad (3260) ja nõrglubja-allikad (7220*). Kaitse-eeskirja eelnõus loetud kaitse-eesmärkides ja Natura andmekihtis puuduvad puiskarjamaad. Kuivi nõmmesid (4030) on registreeritud Haanja looduspargis vaid 0,18 ha. Liigirikkaid madalsoid (7230) on määratud Vaskna järve ääres, kuid A. Palo (Palo, 2007) arvates on elupaigatüüp määratud valesti. Lammi-lodumetsi (91E0*) esineb J. Paali inventuuri kohasel 0,7 ha Kütiorus ning Anneli Palo arvates on tegemist pigem fragmentidena leiduva elupaigatüübiga 91F0 (laialehised lammimetsad). Harilik hink ja harilik vingerjas esinevad Haanja looduspargi alal tõenäoliselt mõnes järves (Hurt, 2006). **Analoogiliselt linnuliikidega tuleks siingi kaitse-eesmärgis mitte üles lugeda kõik alal esinevad elupaigatüübid ja liigid, vaid ainult need, mida on alal esinduslikul määral ja mis on piirkonnale omased ning mille õiges inventeerimises ja määramises pole kahtlusi.** Seega tuleks kaitse-eeskirja eelnõus toodud loetelu kriitiliselt läbi vaadata.

Sihtkaitsevööndid

Ekspertiisi esitatud kaitse-eeskirja eelnõus toodud § 1 lõike 2 kohaselt jaguneb kaitseala maa- ja veela vastavalt kaitsekorra eripärale ja majandustegevuse piiramise astmele seitsmeteistkümneks sihtkaitsevööndiks ja seitsmeteistkümneks piiranguvööndiks; § 7 lõike 2 kohaselt aga on sihtkaitsevööndeid 16. Ekspertiisi esitatud paberkaardil on 17 sihtkaitsevööndit.

Kehtiva kaitse-eeskirja kohaselt on kaitsealal Hainjärve, Hinni kanjoni, Tsirgumäe, Kütioru, Lakesoo, Vaskna järve, Suure Munamäe, Rõuge ürgoru, Jaanimäe, Tuhkrijärve ja Vällamäe sihtkaitsevööndid (Haanja looduspargi...1999). Kaitse-eeskirja eelnõu kohaselt on uued moodustatavad sihtkaitsevööndid Tallikõsõ, Suursuu, Kirbu ja Sitikaoru. Kaitse-eeskirja eelnõus määratud Ööbikuoru ja Augli sihtkaitsevööndid on kavandatud senise Rõuge ürgoru sihtkaitsevööndi jagamise ja piirimuudatuste tulemusena, Jaanimäe sihtkaitsevöönd on nimetatud Rogosi sihtkaitsevööndiks. Olulised laiendused on kavandatud Kütioru, Hainjärve ja Vällamäe sihtkaitsevööndile, väiksemad Rõuge ürgoru, Lakesuu, Tuhkrijärve ja Hinni sihtkaitsevöönditele. Vähendatud on Vaskna sihtkaitsevööndi ja osaliselt ka senise Rõuge ürgoru sihtkaitsevööndi pinda. Kaitse-eeskirja eelnõu kohaselt kaob väikesepinnaline Tsirgumäe sihtkaitsevöönd.

Kaitse-eeskirja eelnõu kohaselt on Hainjärve, Kütioru, Lakõsuu, Rõuge ürgoru, Tallikõsõ, Tuhkrijärve ja Vällamäe sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärk ökosüsteemide arengu tagamine loodusliku protsessina ning kaitstavate liikide elupaikade kaitse. Samas on ekspertiisi esitatud

eelnõu kohaselt kaitse-eeskirja § 9 lõikes 3 lubatud Rõuge ürgoru, Suursuu, Tuhkrijärve, Vaskna ja Vällamäe sihtkaitsevööndis niitude hooldamine ja taastamine ning § 11 punkt 1 kohaselt on Kütioru, Rõuge ürgoru, Tuhkrijärve, ja Vällamäe sihtkaitsevööndis vajalik poollooduslike koosluste esinemisalal koosluste ilme ja liigikoosseisu taastamiseks ja säilitamiseks tegevus, nagu niitmine, loomade karjatamine, puu- ja põõsarinde harvendamine. Seega on kaitse-eesmärk ja kavandatud tegevused neis vööndites vastuolulised. Ei ole võimalik sätestada eesmärgina ökosüsteemi arengu tagamist loodusliku protsessina, kui samal ajal tahetakse vööndis asuvaid niite hooldada.

Vällamäe, Kütioru ja Tuhkrijärve sihtkaitsevööndites asuvad poollooduslikud kooslused vööndi piiril ja need on võimalik sihtkaitsevööndist välja piiritleda ning liita piirneva piiranguvööndiga, jättes sihtkaitsevööndite kaitse-eesmärgiks ökosüsteemide arengu tagamine loodusliku protsessina. Rõuge ürgoru sihtkaitsevööndis on inventeeritud ajakaldal asuvaid vanu lamminiite, mis on klassifitseeritud tüüpi 7160, kaks niitu kuuluvaid elupaigatüüpidesse 6450 ja 6210. Tulenevalt niitude hooldamise vajaduses tuleks ala tsoneerida hooldatavasse sihtkaitsevööndisse, mille eesmärk oleks niidukoosluste hooldamine ja metsakoosluste taastamine. Kuna tegemist on vana põllumajandusmaastikuga, on selline lähenemine täiesti kohane, arvestades, et ka senine kaitsekord on vastanud hooldatava sihtkaitsevööndi kaitsekorrale. Võimalik on ka jätta kunagine niiduala looduslikule arengule ning sellest kujuneb pikapeale lammimets. Vööndi metsad on erineva looduslikkuse astmega valdavalt põllumajandusmaadele kujunenud metsad, mis Natura inventuuridega on määratud rohundirikasteks kuusikuteks (9050), vanadeks loodusemetsadeks (*9010) okasmetsadeks oosidel ja moreenkuhjatistel (9060) ja vanadeks laialehisteks metsadeks (9020). Ala mitmekesisust suurendavad allikalised alad ja kõrvalorud. Alal on läbi viidud täiendavad inventuurid J.Paali poolt ja seega võib Natura määratlusi pidada suhteliselt usaldusväärseks. Ürgoru kallakust silmas pidades võiksid võimalikud metsakoosluste taastamistööd olla keerukad ja pinnastkahjustavad. Arvestades Natura metsade suurt osakaalu pidas ekspert õigemaks Rõuge ürgoru sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärgiks sätestada **ökosüsteemide looduslik areng**.

Kaitse-eeskirja eelnõu kohaselt on Hinni, Kirbu, Munamäe, Sitikaoru, Suursuu ja Vaskna sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärk on seal väljakujunenud või kujundatavate looduslike ja poollooduslike koosluste säilitamine ja taastamine, ning kaitsealuste liikide elupaikade kaitse. Võrreldes sihtkaitsevööndite kaitse-eesmärke sihtkaitsevööndites lubatud tegevustega ilmnevad ka siin vastuolud vööndite eesmärkide ja lubatud tegevuste vahel. Kaitse-eeskirja eelnõus § 9 lõikes 3 on sätestatud, et kaitseala valitseja nõusolekul on sihtkaitsevööndis lubatud olemasolevate rajatiste, välja arvatud maaparandussüsteemide hooldustööd; Kirbu, Munamäe ja Sitikoru sihtkaitsevööndis hooldustööd kaitsealuste liikide elutingimuste säilitamiseks; Augli ja Rogosi sihtkaitsevööndis metsakoosluse kujundamine vastavalt kaitse-eesmärgile, kusjuures kaitseala valitsejal on õigus esitada nõudeid raieliigi, -aja ja -tehnoloogia, metsamaterjali kokku- ja väljaveo ning puistu koosseisu ja täiuse osas; Rõuge ürgoru, Suursuu, Tuhkrijärve, Vaskna ja Vällamäe sihtkaitsevööndis niitude hooldamine ja taastamine; rajatiste püstitamine õppe- ja matkaradade rajamisel; Tallikõso ja Vaskna sihtkaitsevööndis liinirajatiste rajamine kaitsealal paikneva kinnisasja või kaitseala tarbeks.

Lubatud tegevuste järgi selgub, et Kirbu, Munamäe ja Sitikaoru kaitse-eesmärgiks peaks olema üksnes liikide kaitse ja välja kujunenud koosluste säilitamine, sest koosluste kujundamine seal lubatud ei ole. Ka Hinni sihtkaitsevöönd peaks lubatud tegevuste alusel kuuluma ühte gruppi sihtkaitsevöönditega, mille eesmärgiks on ökosüsteemide looduslik areng, sest ühtegi kujundavat tegevust ekspertiisi esitatud kaitse-eeskirjas planeeritud pole.

Suursuu ja Vaskna sihtkaitsevööndite eesmärgiks on tegevuste alusel otsustades niidukoosluste taastamine ja säilitamine ning metsakoosluste looduslik areng. Sealjuures Suursoo sihtkaitsevööndis inventeeritud väärtuslikud niidukooslused puuduvad. Ekspertiisi esitatud andmete kohaselt on aga inventeeritud niidukooslusi Tallikõsõ sihtkaitsevööndis, kus nende hooldamine pole aga lubatud. Seega tuleb muuta kas kavandatud piiranguid või sõnastatud kaitse-eesmärke.

Järgnevalt vaadeldakse kavandatud sihtkaitsevööndite kaitseväärtusi ja tehakse eksperdipoolne ettepanek kaitse-eesmärgi sätestamiseks.

Vällamäe sihtkaitsevöönd – arvestades suhteliselt suurt ja kompaktsset metsaala, metsade head ökoloogilist seisundit, nende määratlemist Natura elupaigatüübina, paiknemist peamiselt riigimaal, ning senist kaitsekorda peaks eesmärgiks olema **ökosüsteemide arengu tagamine loodusliku protsessina ning kaitstavate liikide elupaikade kaitse**.

Hainjärve sihtkaitsevöönd – arvestades, et alal domineerivad soo- ja metsakooslused, mis kaitseks vajavad inimtegevuse puudumist ning vööndi paiknemist riigimaal, peaks eesmärgiks olema **ökosüsteemide arengu tagamine loodusliku protsessina ning kaitstavate liikide elupaikade kaitse**.

Lakõsuu sihtkaitsevöönd – arvestades, et alal domineerivad sookooslused, mis kaitseks vajavad inimtegevuse puudumist, ning arvestades senist kaitsekorda, peaks eesmärgiks olema **ökosüsteemide arengu tagamine loodusliku protsessina ning kaitstavate liikide elupaikade kaitse**.

Tuhkrijärve sihtkaitsevöönd – arvestades suhteliselt suurt ja kompaktsset metsaala, metsade paiknemist peamiselt riigimaal, metsade head ökoloogilist seisundit, nende määratlemist Natura elupaigatüübina, mis A. Palo hinnangul peaks olema ranget kaitsekorda vajav elupaigatüüp vanad loodumetsad (*9010) ning senist kaitsekorda, peaks eesmärgiks olema **ökosüsteemide arengu tagamine loodusliku protsessina ning kaitstavate liikide elupaikade kaitse**.

Kütioru sihtkaitsevöönd – arvestades suhteliselt suurt metsaala, metsade määratlemist Natura elupaigatüübina osades andmekihtides, ala pinnamoe keerukust, mis raskendab metsa majandamist ja metsakoosluste hooldamist, vanade metsakoosluste suhteliselt suuremat osakaalu, alal olevaid jätkuvalt riigi omandis maid ja riigimaa vastu vahetatavat eramaad suurel Uttika kinnistul ning ala esinevaid I kategooria kaitsealuste liikide elupaiku, võiks kaitse-eesmärk olla **ökosüsteemide arengu tagamine loodusliku protsessina ning kaitstavate liikide elupaikade kaitse**. Seajuures tuleks väga põhjalikult kaaluda ala piire. Praeguse piiri puhul jääb sihtkaitsevööndisse metsastumata lagendikke ka vööndi välispiiri läheduses.

Rõuge ürgoru sihtkaitsevöönd – arvestades suhteliselt suurt metsaala, metsade määratlemist Natura elupaigatüübina J. Paali inventuuride tulemusel, sh ranget kaitsekorda vajava elupaigatüübi vanad loodumetsad (*9010) esinemist suurtel pindadel, ala pinnamoe keerukust, suuri kallakuid ja allikaliste nõlvade ja kõrvalorgude olemasolu, mis raskendavad metsa majandamist ja metsakoosluste hooldamist ning vanade metsakoosluste suhteliselt suuremat osakaalu, peaks eesmärgiks olema **ökosüsteemide arengu tagamine loodusliku protsessina ning kaitstavate liikide elupaikade kaitse**. Seajuures tuleks väga põhjalikult kaaluda ala piire. Praeguse piiri puhul jääb sihtkaitsevööndisse metsastumata lagendikke ka vööndi välis-

piiri läheduses ning andmekihi Haanja_elupaigad kohaselt ulatuvad väärtuslikud metsaalad kavandatud vööndipiirist laiemale alale.

Hinni sihtkaitsevöönd – vööndi sisuliseks kaitse-eesmärgiks peaks olema metsakoosluste säilitamine ja nende külastuse eesmärgil hooldamine. Hooldust on kindlasti vaja, sest kuna vöönd on piiritletud kõlvikupiiriga, jääb vööndisse ka parkmetsa ilmeline ala Lätte turismitalu õuel ning see vajab kindlasti hooldamist. Arvukate sälkorgude ja läheduse tõttu kanjonile pole vööndipiiri Lätte turismitalu juures otstarbeks ka kanjonile lähemale nihutada. Kanjoni vastaskaldal asuvat suhteliselt noort metsa võib käsitleda looduslikuks kujundatavana (Palo, 2007). Sätkoru pervedel asuvad metsad vajavad hooldust vaid selle võrra, kui võrd on vaja eemaldada külastusrajatistele langevaid puid. Seega võiks kaitse-eesmärgiks olla **väljakujunenud looduslike koosluste kaitse, kujunevate metsakoosluste bioloogilise mitmekesisuse suurendamine ja säilitamine ning maastiku ilme säilitamine.**

Vaskna sihtkaitsevöönd – sisuliselt peaks vööndi kaitse-eesmärgiks olema niidukoosluste ja sookoosluste säilitamine ning metsades kas looduslikkuse taastamine või metsakoosluste ja maastikuilme säilitamine. Kuna eelnevas eeskirjas oli lubatud metsakoosluste puu- ja põõsarinde harvendamine vastavalt kaitse-eesmärgile so maastiku ilme säilitamiseks, siis sätestada uue eeskirjaga kaitse-eesmärgina metsakoosluste taastamine tähendaks kaitse-eeskirja karmistamist. Eesti Keskkonnaministeeriumi tellimusel koostatud väljaandes „Natura 2000 metsaelupaigad“ (2004) on kirjeldatud metsaelupaigatüüpides lubatud metsanduslikke võtteid. Vaskna sihtkaitsevööndis levinud elupaigatüübi rohunditerikkad kuusikud (9050) puhul on väljaandes kirjas, et esinduslikke laanemetsi ei hooldata ega majandata puidu saamiseks. Vaskna kuusikud Natura inventuurides hinnatud kõrgeima väärtusega (A), seega on tegu esinduslike metsadega ning nende metsade majandamist ei tohiks lubada mistahes režiimi korral, samas jääb vööndisse ka vähemväärtuslike metsaaladid. Alale jääb inventeeritud ja inventeerimata niidualasid. Ala liigendatuse tõttu on raske selle piires ka erinevaid vööndeid piiritleda. Seega võiks Vaskna sihtkaitsevööndi eesmärgiks olla seal **väljakujunenud looduslike koosluste kaitse, kujunevate metsakoosluste bioloogilise mitmekesisuse suurendamine ja säilitamine, poollooduslike koosluste säilitamine ja taastamine ning kaitsealuste liikide elupaikade kaitse.**

Tallikõso sihtkaitsevöönd – vööndi moodustamist on põhjendatud loodusalade sidustamise mõttes. A. Palo on rõhutanud, et sarnast vähese inimõjuga ja vahelduva maastikuga ala Haanja looduspargis teist ei ole, ning seetõttu moodustuks suurim (336 ha) sihtkaitsevöönd kaitsealal (Palo, 2007). Sihtkaitsevööndi alale jäävad kaitsealuste liikide elupaigad. Väärtuslikeks hinnatud metsakooslused (Natura elupaigad ja registreeritud vääriselupaigad) jäävad ala servale, ala keskosas on Võru Keskkonnateenistuse hinnangul potentsiaalseid Natura metsaelupaiku. Tegemist on endiste ja kohati veel suhteliselt hiliste põllumajandusmaadega. Salujärve ehk Tallikõso järve kagukaldal on laial alal üheilmelisi noori kultuurpuistuid. Alal on suures ulatuses eramaid, mille rangema kaitse alla võtmine võib põhjustada konflikte omanikega. Alale jääb mitmeid vanu talukohti ja seal on viimastel aastatel teostatud metsaraieid. Planeeritava sihtkaitsevööndi lõunaosas on tükk jätkuvalt riigile kuuluvat maad. Neil põhjustel võiks Tallikõso sihtkaitsevöönd, kui otsustatakse lähtuvalt looduskaitse riiklikest strateegilistest vajadustest see moodustada, kuuluda hooldatavate sihtkaitsevööndite hulka, milles säilitatakse puutumatusena kõrge kaitseväärtusega metsaosad ja hooldatakse bioloogilist mitmekesisust suurendades nooremaid puistuid. Siiski tuleks ka siin põhjalikult üle vaadata kavandatud vööndipiirid. Vajalik oleks inventeerida vähemalt Võru Keskkonnateenistuse poolt määratud potentsiaalsed Natura

metsad. Praeguse uurimistaseme puhul ja kavandatud piirides on sellise vööndi moodustamist looduspargis raske põhjendada.

Suursuu sihtkaitsevöönd – vööndisse jäävad põllualad, kuid peamiselt paiknevad need jätkuvalt riigi omandis oleval maal, mille kasutamise suhtes ei ole ilmselt kellelgi pretensioone. Ekspertiisi esitatud andmete järgi võib kavandatud sihtkaitsevööndis pidada väärtuslikuks Suursood seal kasvavate kaitsealuste taimeliikidega. Võru Keskkonnateenistuse hinnangul jääb vööndisse potentsiaalseid Natura metsaelupaiku. Ekspertiisi esitatud põhjendustes (lisa 7) ei kirjeldata vööndisse jäävate poollooduslike koosluste ja metsakoosluste väärtusi. Ekspertidele jääb mõistetamatuks sihtkaitsevööndi režiimiga puhveralade moodustamise kava Suursoo ja Augli sihtkaitsevööndi näol (Palo, 2007; Põhjendused... (lisa 7)). Kaitsealal kavandatud sihtkaitsevööndid paiknevad valdavalt keset kaitseala, olles ümbritsetud piiranguvööndiga, kus niikuinii rakendatakse metsamajandamisele mitmeid bioloogilise mitmekesisuse kaitsele suunatud piiranguid, seega toimib piiranguvöönd juba ise puhveralana. Tasuks täiendavalt hinnata kavandatava Suursuu sihtkaitsevööndi metsakoosluste väärtusi ja liita Suursoo sihtkaitsevöönd Tallikõsõ sihtkaitsevööndiga ning sellise ühendatud vööndi moodustamisel tuleks selle kaitse-eesmärgina sätestada seal **väljakujunenud looduslike koosluste kaitse, kujunevate metsakoosluste bioloogilise mitmekesisuse suurendamine ja säilitamine, poollooduslike koosluste säilitamine ja taastamine ning kaitsealuste liikide elupaikade kaitse.**

Augli sihtkaitsevöönd – vöönd on eraldatud senisest Rõuge ürgoru sihtkaitsevööndist seal paiknevate nooremate metsade ja monokultuuride esinemise tõttu. Ala asub eramaadel endisel põllumajandusmaastikul. Ala jäämist sihtkaitsevööndisse põhjendatakse sellega, et ala on looduslik tervik ülejäänud ürgoru metsalaamaga ning metsa edasine looduslik areng ning kultuurides looduslikkusele arengule kaasa aitamine annab tulevikus arvestatava looduslikus arengus oleva metsaala Haanja looduspargis. Kuni on vastuseta küsimused, kas, mis põhjusel ja kui suurel määral peaks Haanjas olema looduslikult arenevaid metsaosi, ei pea ekspert ala kuulumist sihtkaitsevööndisse põhjendatuks.

Munamäe sihtkaitsevöönd – vööndi kaitse-eesmärgi määratlemine ja vastava kaitsekorra kavandamine on keerukas. Munamäel kasvavad kuusikud on määratud rohunditerikkaks kuusikuks (9050). Eesti Keskkonnaministeeriumi tellimusel koostatud väljaandes „Natura 2000 metsaelupaigad“ (2004) on elupaigatüübi 9050 puhul märgitud, et esinduslikke laanemetsi ei hooldata ega majandata puidu saamiseks. Samas on Munamäel kasvaval metsal suur märgiline väärtus, mets on oluline sealse maastiku ilme seisukohast ja see kuulub sadade tuhandete eestlaste mälu pilti. Olen kindel, et rahvuslikku Munamäe ideaalmaastikku ei kuulu häiludünaamiliselt uuenev hooldamata puistu ning mõningaid metsahooldustüüpe tuleks korraldada vähemalt vaatetorni viiva tee ääres ja torni lähemas ümbruses. Munamäe metsa kui rahvusliku sümboli väärtusega arvestades oleks õige sätestada kaitse-eeskirjas eesmärgina metsakoosluste säilitamine ja suunatud majandamine, arvestades külastuskoormust ja inimeste ootusi, kuid sellisel juhul tekib paratamatu vastuolu Natura elupaiga kaitsevajadustega, sest elupaik on hinnatud väga esinduslikuks (A), mis tähendab, et elupaiga kaitseks ei ole inimese sekkumine enam vajalik. Lahenduseks oleks ehk ala väljaarvamine Natura elupaiga staatusest. Käeolevas ekspertiisi aruandes on lähtudes ülaltoodust tehtud ettepanek, et kaitse-eesmärgina sätestatakse **metsakoosluste säilitamine, neile omaste liikide ja vanuse struktuuri hoidmine, maastikuilme säilitamine ning kaitsealuste liikide elupaikade kaitse** ning lubada seal metsakoosluse kujundamist.

Rogosi sihtkaitsevöönd – vöönd on moodustatud Ruusmäe asula piiril paikneva kuuse-segametsaga künkale. Tegu on ilmselt vähemalt osaliselt Rogosi mõisa juurde kuulunud parkmetsaga, ala asulapoolne serv on kujundatud tammikuks ja seal asub mälestussammas II Maailmasõjas hukkunutele. Natura 2000 andmebaasi põhjal on kogu alal tegu rohundirikaste kuusikutega (9050), mille esinduslikkus on hinnatud kõrgeks (A). Selliste metsade kaitse eeldab loodusliku sihtkaitsevööndi kaitsekorda, nagu on kirjeldatud Munamäe puhul. Kuivõrd on tegu ajalooliselt asulas paiknenud alaga, mille pargilaadse ilmega inimesed on harjunud, tuleb sellist Natura elupaigatüüpi määratlust pidada ebaõnnestunuks vähemalt asulapoolses osas. A. Palo hinnangul pole tegu kõrgeväärtusliku ja järjepideva loodusliku kuusikuga. Tulenevalt sellest teen ettepaneku arvata ala hooldatavate sihtkaitsevööndite hulka eesmärgiga **metsakoosluste säilitamine, neile omaste liikide ja vanuse struktuuri hoidmine, maastikuilme säilitamine ning kaitsealuste liikide elupaikade kaitse.**

Ööbikuoru sihtkaitsevöönd – vööndi kaitse-eesmärk on kaitse-eeskirja eelnõu kohaselt Ööbikuoru säikoru, Liinjärvest põhja jääva allikalise nõlva ning kaitsealuste liikide elupaikade kaitse. Looduskaitseeaduse paragrahv 30 lõige 1 defineerib sihtkaitsevööndi kui kaitseala maa- või veeala seal väljakujunenud või kujundatavate looduslike ja poollooduslike koosluste säilitamiseks. Seega ei saa ainult maastikuliste põhjenduste tõttu sihtkaitsevööndit moodustada ning seda pole ka vaja, sest samas jääb alale inventeeritud niidukooslusi, kaitsealuseid liike ja Natura elupaigatüüpi vähe- kuni kesktoitelised kalgiveelised järved (3140) kuuluv Liinjärv so piisavalt väärtuslikke kooslusi. Vöönd paikneb peamiselt eramaadel. Seega võiks Ööbikuoru sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärk olla samuti **seal väljakujunenud looduslike koosluste kaitse, kujunevate metsakoosluste bioloogilise mitmekesisuse suurendamine ja säilitamine, poollooduslike koosluste säilitamine ja taastamine ning kaitsealuste liikide elupaikade kaitse.**

Kirbu sihtkaitsevööndi – vööndi kaitse-eesmärk on eelnõu kohaselt seal väljakujunenud või kujundatavate looduslike ja poollooduslike koosluste säilitamine ja taastamine ning kaitsealuste liikide elupaikade kaitse. Sihtkaitsevöönd on planeeritud kaitsealuse liigi punajalg-kivipuraviku kaitseks. Seni on kaitset taganud püsielupaiga sihtkaitsevöönd. Alternatiivne võimalus on sätestada ala kaitse-eesmärgiks üksnes **liigikaitse**, sest väikese pinna (0,35 ha) tõttu pole koosluste kaitse eesmärgina eriti tõsiseltvõetav. Teine alternatiiv on sihtkaitsevööndit mitte moodustada, vaid jätkata ala kaitset püsielupaigana. Kaitse-eeskirja eelnõu arutelul Haanjas 03.12.2007 otsustati Kirbu sihtkaitsevööndit mitte moodustada.

Sitikaoru sihtkaitsevöönd – vööndi tuumala moodustab Piusa jõe lamm madalsoometsadega ja puis-madalsoodega. Puiissoodes on allikasooide fragmente ja kasvab käpaliste liike ning seal on I kategooria kaitsealuse ja Loodusdirektiivi II lisas nimetatud liigi hariliku kobarpea (*Ligularia sibirica*) leiukoht. Luhaalasad on osaliselt inventeeritud Natura elupaigatüüpi 6430. Kavandatud uus vöönd paikneb peamiselt eramaadel, riigimaale jääb osa luhta ja üks oru läänenõlval paiknev metsaos. Peale kaitsealuse liigi ja registreeritud vääriselupaiga puuduvad ala teiste võimalike kaitseväärtuste kohta täpsed andmed, kuid ala veerežiimist tulenev kasvutingimuste eripära lubab eeldada, et seal võib kasvada veel haruldasi liike või kooslusi, sealhulgas võimalik, et ka hooldust vajavaid kooslusi. Seega võiks kaitse-eesmärk olla samuti **seal väljakujunenud või kujundatavate looduslike ja poollooduslike koosluste säilitamine ja taastamine ning kaitsealuste liikide elupaikade kaitse.**

Ekspertiisi esitatud paberkaardil on eraldatud ka Lipumäe sihtkaitsevöönd, mis eeskirja eelnõus ja ekspertiisi esitatud digitaalsetes andmekihtides puudub. Anneli Palo on teinud ettepaneku moodustada sinna Haanja sihtkaitsevöönd põliste metsaalade kaitseks,

põhjendades, et ala on sarnane Tuhkrijärve sihtkaitsevööndiga nii mullastikuliselt kui metsatüüpide koosseisult ning alal on levinud vanad loodusmetsad (*9010) ja väikesepindalised siirdesood (7140) ning puistud on ajalooliselt järjepidevad, alusmetsa ja taimestiku põhjal on tegu laanemetsaga. Ekspertiisi esitatud andmekihtide kohaselt pole selle ala metsad Natura elupaikadeks määratud. Alal paiknevad mitmed vääriselupaigad ja vanade metsade osakaal on metsakorraldusandmete kohaselt suhteliselt suur. Samas on ala tänu seda läbivatele suusaradadele ja pidevale arendustegevusele ning ilmselt ka edasistele arendushuvidele küllaltki inimõjuline, olles seega võrreldav näiteks Ööbikuoruga. Ekspert toetab seal sihtkaitsevööndi mittemoodustamist arvestusega, et väärtuslike metsaosade kaitset jätkatakse vääriselupaikadena, mis seal kui riigimetsamaal ei nõua ka täiendavaid rahalisi vahendeid.

Ekspert toetab Tsirgumäe sihtkaitsevööndi kaotamist, kuna seal puuduvad väärtuslikud kooslused. A. Palo hinnangute kohaselt on vööndis Natura andmekihis märgitud soo- või soostunud lehtmetsa (9080) asemel tegelikult hoopis kuivendatud madalsoomets, kus metsa vanus on maksimaalselt 40-50 aastat. Väärtuslikke kooslusi ei tuvastatud ka käesoleva ekspertiisi käigus läbi viidud välitöödel.

Piiranguvööndid

Piiranguvööndid jagunevad kaitse-eesmärkide alusel 4 rühma.

Hämkti-Pari, Häramäe-Kokõmäe, Maramäe-Nogu, Pressi, Trola-Villa ja Tsiamäe piiranguvööndi kaitse-eesmärk on eelnõu kohaselt looduse mitmekesisuse ja maastikuilme ning -vaadete säilitamine, liikide elupaikade kaitse, senise maakasutuse ja asustusstruktuuri, ning taluarhitektuuri säilimine. Vöönd on eraldatud ekspertiisis „Haanja looduspargi maastikuline tsoneering“ (Merila jt, 2007) tehtud ettepanekute alusel külapiirkondades, mis on kõige paremini säilinud taluarhitektuuri ja asutusmustriga. Kaitse-eesmärgis peaks vältima eelpool toodud põhjustel sõna „vaade“. Nagu kaitseala kaitse-eesmärgi puhul, tekib siingi küsimus, mida mõeldakse senise maakasutuse all. Et põhilisteks ohtudeks maastikele on ühelt poolt lagedate alade metsastumine ja teiselt poolt põllumajandusmaa jagamine ehituskruntideks, mis mõlemad maastiku ilmet oluliselt muudaks, oleks ehk kõige õigem sõnastada kaitse-eesmärgina **põllumajandusliku maakasutuse säilimine**.

Hinsa-Voki, Ihatsi-Plaani, Kahrila ja Rebase piiranguvööndi kaitse-eesmärk on eelnõu kohaselt looduse mitmekesisuse ja maastikuilme ning -vaadete säilitamine, liikide elupaikade kaitse, ning senise maakasutuse ja asustusstruktuuri säilimine. Vööndid on eraldatud ekspertiisis „Haanja looduspargi maastikuline tsoneering“ (Merila jt, 2007) tehtud ettepanekute alusel piirkondades, kus on hästi säilinud hajaasutus algsetel talukohtadel, kuid algupärast taluhoonetust on säilinud vähem, seetõttu pole kaitse-eesmärgis sätestatud taluarhitektuuri säilimist. Kaitse-eesmärgis peaks vältima sõna „vaade“. ja täpsustama, mida mõeldakse senise maakasutuse all.

Raagi-Ruuga ja Saaluse-Toodsi piiranguvööndi kaitse-eesmärk on eelnõu kohaselt looduse mitmekesisuse ja maastikuilme säilitamine ning liikide elupaikade kaitse. Nendes piiranguvööndites on kultuuripärandiga seotud väärtused väiksemad ja esile tõuseb pärandmaastike, nendega seotud liikide ja pinnamoe kaitse.

Haanja, Ruusmäe ja Rõuge piiranguvööndi kaitse-eesmärk on eelnõu kohaselt külamaastike vaadete säilimine ja liikide elupaikade kaitse. Need vööndid moodustavad külade keskmete tiheasustusala ja nende lähim ümbrus. Kaitse-eesmärgis peaks vältima sõna „vaade“ ja kaitse-eesmärgina püstitama külade **üldilme** või **miljööväärtuse** säilitamist. Haanja piiranguvööndis on harivesiliku ja mudakonna elupaigad, Ruusmäe ja Rõuge piiranguvööndis kaitsealused liigid EELISE andmetel puuduvad. Et Haanja asulas on miljööväärtusliku hoonestuse osakaal väiksem, kui Rõuges, kuid esinevad kaitsealused liigid, võiks Haanja piiranguvööndi kaitse-eesmärk olla **külamaastike üldilme säilimine ja liikide elupaikade kaitse**. Rõuges on huvitava arhitektuuriga mitmest ajajärgust pärinevat hoonestust. Külamaastikule lisab väärtust asula paiknemine ürgorgude nõlvadel ja järvede kallastel, ajaloolised teeristid ja kirik. Rõuge on vana kihelkonnakeskus, mis kuulub kahtlemata Eesti kauneimate maa-asulate hulka. Kaitsealused liigid seal aga EELISE andmetel puuduvad. Rõuge piiranguvööndi kaitse-eesmärk võiks olla **külamaastiku miljööväärtuse säilimine**.

Kavadi ja Viitina piiranguvööndi kaitse-eesmärk on ekspertiisi esitatud eelnõu kohaselt vanade mõisaparkide ja liikide elupaikade kaitse. Kavadi piiranguvööndis EELISE andmeil kaitsealused liigid puuduvad. Küll on tegu Natura elupaigatüüpi liiva-alade vähetoitelised järved (3110) kuuluva järvega, mille kaitsmine võiks eesmärgiks olla. Viitina piiranguvööndis esinevaks kaitsealuseks liigiks on tähkjas rapuntsel, mis Haanjas on laialt levinud ka mujal. Käesoleva ekspertiisi tulemusel kaaluti võimalust neid piiranguvööndeid mitte moodustada, liita Kavadi piiranguvöönd piirneva piiranguvööndiga ja tagada Viitina pargi kaitse kaitsealuse pargina. Et kaitse-eeskirja eelnõu koosolekul avaldati arvamust, et peatselt muudetakse looduskaitseadust selliselt, et parkide erisätteid on võimalik rakendada ka kaitsealadel, otsustati Kavadi ja Viitina piiranguvöönd siiski moodustada ja sätestada nende kaitse-eesmärgina **vana mõisapargi kaitse**.

HAANJA LOODUSPARGI KAITSE-EESKIRJAS KAVANDATUD PIIRANGUTE MUUDATUSED VÕRRELDES KEHTIVA KAITSE-EESKIRJAGA

Järgevalt antakse ülevaade kaitse-eeskirja eelnõu alusel kavandatud sisulistest muudatustest kaitseala kaitsekorras. Võrreldes kehtiva kaitse-eeskirjaga on kavandatud laiendada maaomanike lõkke tegemise ja telkimise võimalusi omal maal, kehtivas eeskirjas on see lubatud ainult selleks ette valmistatud kohtades ja õuemaal. Laiendatakse jahipidamisõigust piiranguvööndis asuvatel järvedel, kus kehtiva eeskirjaga alusel on jaht keelatud. Samas kitsendatakse sihtkaitsevööndites jahipidamist, lubades üksnes ulukite arvukuse reguleerimist. Kaitse-eeskirja täiendatud eelnõu kohaselt kitsendatakse jahipidamist üksnes Munamäe, Hinni ja Ööbikuoru sihtkaitsevööndeis.

Ekspertiisi esitatud kaitse-eeskirja eelnõu kohaselt muudetakse oluliselt rahvaürituste korraldamise korda, kehtestades kaitse korraldajaga kooskõlastamise nõude sihtkaitsevööndites ette valmistatud kohtades 20 inimesega ürituse korral ja piiranguvööndis ette valmistamata kohtades 60 inimesega ürituse korral. Kehtiva eeskirja kohaselt on kõikjal lubatud alla 250 inimesega rahvaürituse korraldamine ette valmistamata kohtades, rohkema osalejate arvu puhul tuleb need kooskõlastada kaitseala valitsejaga. Ette valmistatud kohtades rahvaürituste korraldamist kehtiv kaitse-eeskiri ei käsitle. Kaitse-eeskirja täiendatud eelnõu kohaselt tõsteti ka sihtkaitsevööndeis ette valmistatud kohtades ilma kaitse korraldaja nõusolekuta lubatud üritustel osalejate arvu 60 inimeseni.

Sihtkaitsevööndites kitsendatakse kommunikatsioonide rajamist Suure Munamäe ja Jaanimäe (uue nimega Rogosi) sihtkaitsevööndites, keelates kõikides sihtkaitsevööndites peale Vaskna ja Tallikõsõ ehitiste püstitamise, välja arvatud õppe ja matkaradade tarbeks püstitatavad ehitised. Vaskna ja Tallikõsõ sihtkaitsevööndeis jääb lubatuks liinirajatiste rajamine kaitsealal paikneva kinnisasja või kaitseala tarbeks.

Võrreldes senise eeskirjaga on eelnõu kohaselt lubatud poollooduslike koosluste hooldamine rohkemates sihtkaitsevööndites, see on seotud sihtkaitsevööndite piiride laiendamisega, millega vööndeisse jääb ka niidualasid. Oluliselt kitsendatakse sihtkaitsevööndites lubatud metsaraied. Ekspertiisi tulemusel täiendatud eelnõu kohaselt väheneb sihtkaitsevööndite arv, kus niidukoosluste hooldust lubatakse, sest niidud arvatakse sihtkaitsevööndeid välja. Piiranguvööndis leevendatakse kitsendusi, lubades lisaks turberaietele ka lageraideid kuni 1 ha suuruse langil.

Kõige olulisemad muutused on piiranguvööndeis kehtivatele ehituspiirangutele. Ühelt poolt lubatakse väikeste rajatiste ja hoonete püstitamist kaitseala valitseja nõusolekuta, mis kaitsealal elavate inimeste igapäevaseid töid oluliselt lihtsustab. Teisalt on kaitseala tsoneeritud erinevateks piiranguvöönditeks, milles on ehitustegevusele erinevad piirangud, sealhulgas lubatakse osades vööndites hoonete ehitamist ainult algsetel talukohtadel ja olemasoleval hoonestusalal. Osades vööndites on võimalik väljapoole algseid talukohti ja olemasolevaid hoonestusalasid ehitada vaid väikehooneid ja põllumajandushooneid. Osades piiranguvööndeis reguleeritakse uute hoonetusalade rajamist. Ehituspiirangud jäävad muutmata Rõuge, Haanja, Ruusmäe ja Viitina asulates. Piiranguvööndites ehitustegevustele kehtestatavaid piiranguid võib sihtkaitsevööndite laiendamise ja kaitsekorra karmistamise kõrval pidada kavandatava kaitsekorra olulisteks muutusteks. Muud muudatused tulenevad peamiselt alade kaitsepiiranguid puudutavatest looduskaitseaseaduse muudatustest.

KAITSE-EESKIRJA EELNÕU VASTAVUS KAITSE-EESMÄRKIDELE, ALA KAITSEVÄÄRTUSTELE JA KEHTIVATELE ÕIGUSAKTIDELE

Ekspertiisi esitatud eelnõu vastab oma ülesehituselt ja valdavas osas ka sätestatavatelt piirangutelt kehtivatele õigusaktidele ja ala kaitseväärtustele.

Ekspertiisi esitatud kaitse-eeskirja eelnõus on koondatud kogu kaitsealal või suuremal osal kaitsealast kehtivad kitsendused peatükki kaitsekorra üldpõhimõtted. Kaitse-eeskirja eelnõu kohaselt on § 4 määratud lubatud tegevused. Inimestel on lubatud viibida, pidada jahti, püüda kala, korjata marju ja seeni kogu kaitsealal, välja arvatud käesoleva määrusega sätestatud juhtudel sihtkaitsevööndis. Füüsilise isiku või eraõigusliku juriidilise isiku omandis oleval kinnisasjal viibimine on lubatud, arvestades «Asjaõigusseaduses» ja «Looduskaitseaduses» sätestatud. Inimeste liikumise ja loodusandide kasutamise võimaluste minimaalne piiramine on kooskõlas ala puhkemajanduslike eesmärkidega.

Ekspertiisi esitatud kaitse-eeskirja eelnõus on § 4 lõikes 3 käsitletud lubatud tegevusena sätestatud, et telkimine ja lõkke tegemine kaitsealal on lubatud ainult selleks ettevalmistatud ning kaitseala kaitse korraldaja kooskõlastatud kohtades. Telkimine ja lõkke tegemine õuemaal on lubatud omaniku loal. Omanikul on lubatud telkimine ja lõkke tegemine oma kinnistu piires. Looduskaitseaduse § 31 lõikes 2 punktis 11 on määratletud, et kui kaitse-eeskirjaga ei sätestata teisiti, on piiranguvööndis keelatud telkimine, lõkketegemine ja rahvaürituse korraldamine selleks ettevalmistamata ja **kaitseala valitseja poolt tähistamata** kohas; ning looduskaitseaduse § 30 lõike 2 punkti 6 kohaselt on sihtkaitsevööndis keelatud telkimine, lõkketegemine ja rahvaürituse korraldamine, kui kaitse-eeskiri ei sätesta teisti. Kaitse korraldaja saab tulenevalt looduskaitseaduse § 30 lõikest 5 ja § 31 lõikest 5 anda nõusoleku ainult tegevuseks, mitte kohtade kooskõlastamiseks. Telkimiskohtade ettevalmistamiseks so vajalike rajatiste püstitamiseks annab nõusoleku looduskaitseaduse § 30 ja 31 alusel ikka kaitseala valitseja. Piiranguvööndis on lisaks veel nõutav, et telkimiseks ja lõkketegemiseks ette valmistatud koht oleks kaitseala valitseja poolt tähistatud, sihtkaitsevööndis saab selle nõude kehtestada kaitse-eeskirjaga, kui vastava leevenduse. Kaitse-eeskirja lihtsama mõistmise huvides võiks telkimise ja lõkke tegemise kord olla Haanja looduspargi piirangu- ja sihtkaitsevööndites ühesugune, sest puudub sisuline vajadus kehtestada sihtkaitsevööndites ja piiranguvööndites ette valmistatud kohtades erinevat korda. Ka ei ole põhjust kehtestada kaitse korraldaja nõusoleku nõuet igakordsele telkimise ja lõkke tegemisele (so tegevustele) sihtkaitsevööndis, ehkki looduskaitseadus seda võimaldaks, ega laiendada telkimist ja lõkketegemist väljapoole ettevalmistatud kohti, mille juures saaks põhimõtteliselt kehtestada kaitse korraldajaga kooskõlastamise nõude. Loodusväärtuste kaitse seisukohalt on põhjendatud loetletud tegevuste lubamine ettevalmistatud kohtades, sest see väldib uute laagripaikade rajamist, mille hooldamist ei suudeta tagada, järveäärte prahistamist ning hõlbustab prügimajanduse korraldamist. Õuemaal telkimise puhul korraldab omanik prügimajanduse ise ja seal ei kahjusta telkimine ka loodusväärtusi. Omaniku õigus omal maal telkida ja lõket teha võimaldab omanikel omandit vabamalt kasutada. Kaitse-eeskirja eelnõu arutelul Haanjas 03.12.2007 kaaluti, kas selle lubamine on põhjendatud ka sihtkaitsevööndis, mille kaitse-eesmärgiks on ökosüsteemide looduslik areng, sest omaniku õigus telkida ja lõket teha ei ole seal piiratud ettevalmistatud kohtadega, ning otsustati looduslikule arengule jäetavais sihtkaitsevööndis telkimist ja lõkke tegemist väljaspool selleks ette nähtud kohti mitte lubada. Ka on küsitav, milliseid isikuid praktikas käsitletakse omanikena – kui näiteks telgivad omaniku lapsed või lapselapsed? Alternatiivne võimalus on lubada telkimist omal maal omanikul ja tema pereliikmetel, kuid see muudaks punkti ebamäärasemaks. Kaitse-

eeskirja eelnõu punkti 3 täiendati ja sõnastati see järgnevalt: telkimine ja lõkke tegemine kaitsealal on lubatud ainult selleks ettevalmistatud ning **kaitseala valitseja poolt tähistatud** kohtades. Telkimine ja lõkke tegemine õuemaal on lubatud omaniku loal. Omanikul on lubatud telkimine ja lõkke tegemine oma kinnistu piires va käesoleva määrusega sätestatud juhtudel sihtkaitsevööndis.

Ekspertiisi esitatud kaitse-eeskirja eelnõu § 4 lõike 4 kohaselt on lubatud kaitsealal sõidukiga sõitmine teedel. Sõidukiga sõitmine väljaspool teid ja maastikusõidukiga sõitmine on lubatud järelevalve- ja päästetöödel, kaitse-eeskirjaga lubatud töödel, kaitseala kaitse korraldamise ja valitsemisega seotud tegevuses, liinirajatiste hooldamiseks vajalikel töödel, maatulundusmaal metsamajandustöödel või põllumajandustöödel. Kaitseala kaitse korraldaja nõusolekul võib lubada sõidukiga sõitmist väljaspool teid ja maastikusõidukiga sõitmist, kaitseala kaitse korraldaja nõusolekul teostatavas teadustegevuses, ning spordi- ja kultuuriürituste korraldamiseks ja läbiviimiseks. Arvestati ettepanekut lubada sõidukiga sõitmist väljaspool teid ja maastikusõidukiga sõitmist ainult kaitse korraldaja nõusolekul nii teadustegevuses kui spordi- ja kultuuriürituste korraldamiseks ja läbiviimiseks.

Ekspertiisi esitatud kaitse-eeskirja eelnõu kohaselt on § 4 lõikes 5 lubatud kaitseala veealal mootorita ujuvvahendiga sõitmine, välja arvatud kaitse-eeskirjaga sätestatud juhtudel sihtkaitsevööndis. Mootoriga ujuvvahendiga on lubatud sõita ainult järelevalve- ja päästetöödel, kaitseala valitsemise ja kaitse korraldamisega seotud tegevuses ja kaitseala kaitse korraldaja nõusolekul teostatavas teadustegevuses. Ekspertiisi esitatud eelnõus sihtkaitsevööndites ujuvvahenditega sõitmiseks erijuhte sätestatud ei ole, ka ei selgunud sellist vajadust ekspertiisi esitatud loodusväärtuste andmetest ja seega erijuhte eeskirjas ei sätestata.

Kaitse-eeskirja eelnõu kohaselt on § 5 määratud kaitsealal keelatud tegevused vastavalt looduskaitseaduse § 14 lõikele 1. Kaitseala valitseja nõusolekuta on kaitsealal keelatud muuta katastriüksuse kõlvikute piire ja sihtotstarvet; koostada maakorralduskava ja teostada maakorraldustoiminguid; väljastada metsamajandamiskava; kehtestada detailplaneeringut ja üldplaneeringut; anda nõusolekut väikeehitise, sealhulgas paadisilla ehitamiseks; anda projekterimistingimusi ja ehitusluba; rajada uut veekogu, mille pindala on suurem kui viis ruutmeetrit, kui selleks ei ole vaja anda vee-erikasutusluba, ehitusluba või nõusolekut väikeehitiste ehitamiseks. Tegemist on seadusjärgsete kitsenduste äratoomisega kaitse-eeskirjas.

Kaitse-eeskirja eelnõu kohaselt määrab § 6 tegevuste kooskõlastamise põhimõtted vastavalt looduskaitseaduse § 14 lõikele 2, 4 ja 5 järgnevalt. Kaitseala valitseja ei kooskõlasta tegevust, mis kaitse-eeskirja kohaselt vajab kaitseala valitseja nõusolekut, kui see võib kahjustada kaitseala kaitse-eesmärgi saavutamist või seisundit. Kui tegevust ei ole kaitseala valitsejaga kooskõlastatud või tegevuses ei ole arvestatud kaitseala valitseja kirjalikult seatud tingimusi, mille täitmisel tegevus ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärgi saavutamist või seisundit, ei teki isikul, kelle huvides nimetatud tegevus on, vastavalt «Haldusmenetluse seadusele» õiguspärast ootust sellise tegevuse õiguspärasuse osas. Keskkonnaministeeriumil või kavandatava tegevuse asukoha keskkonnateenistusel on keskkonnamõju hindamise järelevalvajana õigus määrata kaitseala kaitseks keskkonnanõudeid, kui kavandatav tegevus võib kahjustada kaitseala kaitse-eesmärgi saavutamist või seisundit. Seda paragrahvi täiendatakse looduskaitseaduse § 14 lõikega 2, mis sätestab, et kaitstava loodusobjekti valitseja võib käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud tegevuste ja muude tegevuste, mis kaitse-eeskirja kohaselt vajavad kaitstava loodusobjekti valitseja nõusolekut, kooskõlastamisel kirjalikult seada tingimusi, mille täitmisel tegevus ei kahjusta kaitstava

loodusobjekti kaitse eesmärgi saavutamist või kaitstava loodusobjekti seisundit. Praktikas on tingimuste esitamine enimkasutatav võtte, millega välditakse kaitsealadel majandustegevuste kahjustavat mõju. Enamasti ei keelata tegevusi, mis on kaitse-eeskirjas lubatud kaitseala valitseja nõusolekul, vaid püütakse läbi kaalutlusõiguse leida lahendused, mille puhul kavandatav tegevus loodusväärtusi ei kahjusta või teeb seda võimalikult vähe, saavutades nii looduskaitse ja arendushuvid ühitamise.

Ekspertiisi esitatud kaitse-eeskirja eelnõu kohaselt on paragrahvis 9 toodud sihtkaitsevööndites lubatud tegevused. Lõike 1 kohaselt on jahipidamine ulukite arvukuse reguleerimise eesmärgil lubatud Augli, Hainjärve, Hinni, Kirbu, Kütioru, Lakõsuu, Rogosi, Rõuge ürgoru, Sitikaoru, Suursuu, Tallikõso, Tuhkrijärve, Vaskna, Vällamäe ja Ööbikuoru sihtkaitsevööndis. Vöörlükkide arvukust võib reguleerida kõigis sihtkaitsevööndites. Keelatud on ulukite arvukuse reguleerimine järelikult Munamäe sihtkaitsevööndis. Et eelnõu kohaselt on § 4 lubatud tegevustena juba jahipidamine loetletud, tuleb tuua kaitse-eeskirja parema loetavuse huvides Munamäe sihtkaitsevööndi jahikeeld keelatud tegevuste all. Jahikeeld põhjus on Munamäe suures külastatavuses. Küsitavusi tekitas ekspertiisi esitatud eelnõus jahipidamise eesmärk sihtkaitsevööndites so ulukite arvukuse reguleerimine. Haanja looduspargi maad on keskkonnaministri 14. mai 2003. a määrusega nr 45 "Võru maakonna jahipiirkondade moodustamine" määratud jahipiirkonnaks, kus jaht toimub üldiste reeglite alusel. Ulukite arvukuse reguleerimist käsitleb keskkonnaministri 30. oktoobri 1996. a määrusega nr. 52 kinnitatud „Kasutamiseks väljaandmata rendijahipiirkonnas ulukite arvukuse reguleerimise kord“, mis kehtib väljaspool jahirendipiirkondi. Keskkonnaministri 17.03.1999 määrusega nr 24 kinnitatud „Rahvusparkides ja looduskaitsealadel jahipidamise korraldamise kord“ käsitleb ainult rahvusparkides ja määruses loetletud looduskaitsealadel toimuvat jahipidamist, maastikukaitsealade puhul on ilmselt eeldatud, et jahipidamise erinõudeid ei ole. Põhjendusi ja andmeid sihtkaitsevööndis piiranguvöönditest erineva jahikorralduse kehtestamise kohta ekspertiisi ei esitatud. Eeskirja eelnõu arutelul 03.12.2007 Haanjas otsustati, et jahipidamist lubatakse üldistel alustel kõigis sihtkaitsevööndis v.a. Munamäe, Hinni ja Ööbikuoru sihtkaitsevööndid kui väga külastatavad alad. Alade väikese pinna tõttu ei kahjusta keeld jahimeeste huve.

Ekspertiisi esitatud kaitse-eeskirja eelnõu kohaselt on § 9 lõike 2 alusel sihtkaitsevööndis lubatud kuni 20 osalejaga rahvaürituse korraldamine selleks ettevalmistatud ja tähistatud kohas. Rohkem kui 20 osalejaga rahvaürituse korraldamine ja rahvaürituse korraldamine selleks ettevalmistamata kohas on lubatud kaitseala kaitse korraldaja nõusolekul. Piirang on mõeldud sihtkaitsevööndite külastuskoormuse vähendamiseks ja kontrollimiseks. Küsitav on külastajate arvu piiramine ettevalmistatud õppe- ja matkaradadel. Rahvaürituse mõiste ei ole õiguslikult defineeritud, kuid rahvaüritustena võib käsitleda ka ekskursioone ja õppekäike. Liigse külastuskoormusega seotud kahjustusi on täheldatud sihtkaitsevööndites Vällamäel ja Hinni kanjonis (Palo, 2007). Sihtkaitsevööndisse jäävad aga ka näiteks Ööbikuorg ja Rõuge ürgoru veerul kulgev rada koos vesioinaga, mis on väga külastatavad paigad ja kus iga kord ekskursioonidele kaitse korraldaja nõusolekut küsida ja anda võib osutada siiski ebamõistlikuks. Sama kehtib ka Tuhkrijärve sihtkaitsevööndi kohta, kus kulgevad ette valmistatud suusarajad. Seega on võimalik kas kehtestada sihtkaitsevööndites selleks ette valmistatud kohtades rahvaürituste korraldamise kooskõlastamise nõue koos eelnõus kavandatud inimeste maksimaalse piirarvuga ainult neis sihtkaitsevööndites, kus see on tõsiselt põhjendatud, või kõikjal sihtkaitsevööndis suurendada inimeste arvu, mille puhul kaitseala kaitse korraldaja nõusolek ürituste korraldamisele on nõutav, nii, et korraga võiks nõusolekut taotlemata rajale minna ka bussitais inimesi. Väga paljudes eeskirjades on kooskõlastamise nõude piir antud põhjusel kehtestatud alates 50 inimesest. Eeskirja eelnõu

arutelul 03.12.2007 otsustati, et eeskirjas sätestatakse kõigis sihtkaitsevööndeis ettevalmistatud kohtades kooskõlastamise nõue suuremate kui 60 osavõtjaga rahvaürituste korraldamisel.

Ekspertiisi esitatud kaitse-eeskirja eelnõus on § 9 lõike 3 kohaselt kaitseala valitseja nõusolekul sihtkaitsevööndis lubatud olemasolevate rajatiste, välja arvatud maaparandussüsteemide, hooldustööd. Piirang võimaldab hooldada matkaradu, teid, liinirajatisi ja on seega mõistlik. Täiendavalt peaks kaaluma maaparandussüsteemide hooldustööde täieliku keelu otstarbekust. Maaparandussüsteem on maaparandusseaduse (Maaparandusseadus, 2004) tähenduses maatulundusmaa ja eluasemekohtade maa kuivendamiseks või niisutamiseks või veerežiimi kahepoolseks reguleerimiseks vajalike hoonete ja rajatiste kogum. Seega võib maaparandussüsteemina käsitleda ka Ööbikuoru sihtkaitsevööndis piki ürgoru nõlva kulgeva raja kõrval asuvat tehislisku äravoolusängi, mille hooldustööd tuleks külastamise ja heakorra huvides lubada. Tuleb ka kontrollida, kas sihtkaitsevööndeid ei läbi eesvoolud, mille hooldamisest sõltuks piiranguvööndites põllumajandusmaal asuvate kuivendussüsteemide toimimine ja vajadusel nende hooldamist lubada.

Kirbu, Munamäe ja Sitikaoru sihtkaitsevööndis on ekspertiisi esitatud eelnõu kohaselt lubatud hooldustööd kaitsealuste liikide elutingimuste säilitamiseks. Kõikides nimetatud vööndites esinevad üliharuldased liigid, mille kasvutingimuste tagamiseks hooldamisvõimaluste sätestamine oleks väga põhjendatud. Eeskirja eelnõu arutelul 03.12.2007 otsustati Kirbu ja Augli sihtkaitsevööndit mitte moodustada. Augli ja Rogosi sihtkaitsevööndis on lubatud metsakoosluse kujundamine vastavalt kaitse-eesmärgile, kusjuures kaitseala valitsejal on õigus esitada nõudeid raieliigi, -aja ja -tehnoloogia, metsamaterjali kokku- ja väljaveo ning puistu koosseisu ja täiuse osas. Ekspertiisi esitatud eelnõu kohaselt on Augli ja Rogosi sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärk metsakoosluste kujundamine, säilitamine või taastamine, neile omaste liikide ja vanuse struktuuri hoidmine, looduse mitmekesisuse ja maastikuilme säilitamine ning kaitsealuste liikide elupaikade kaitse. Jättes kõrvale looduse mitmekesisuse ja maastikuilme säilitamise kui vööndi üldised eesmärgid, võib eelnõu kohaselt metsakooslust kujundada metsakoosluste kujundamiseks, säilitamiseks või taastamiseks ning neile omaste liikide ja vanuse struktuuri hoidmiseks. Seega ei anna kaitse-eesmärk väga täpseid oodatavaid tulemusi, mida Rogosi sihtkaitsevööndis koosluse kujundamisel peaks arvestama ning antud punkti praktikas rakendamisel võib karta probleeme. Siinkohal on lahtine, kas metsakoosluste kujundamist ka tegelikkuses teha võib, sest lahendamata on metsaseaduse ja looduskaitseaduse vaheline vastuolu. Metsakoosluste säilitamiseks ning nende liikide ja vanuse struktuuri hoidmiseks on seni kaitsealadel kasutatud valikraieid. Metsaseaduse paragrahv 28 lõike 8 kohaselt on valikraiet lubatud teha üksikute puude väljaraiumise teel kaitsealuste liikide kasvu- ja elutingimuste parandamiseks vastavalt looduskaitseaduse §-le 54. Looduskaitseaduse § 54 määrab, et kaitsealuse liigi isendite elutingimuste sihipärane parandamine on lubatud üksnes liigi kaitse ja ohjamise tegevuskava või kaitse- või hoiuala kaitsekorralduskava alusel. Seega on alates metsaseaduse muudatuste kehtima hakkamisest olnud võimatu teostada raieid sihtkaitsevööndites, kus kaitsealuseid liike pole ja/või pole nende hooldamiseks kavandatud raieid kaitsekorralduskavas, ning kaitstava loodusobjekti säilitamiseks vajalikke või seda mittekahjustavaid, liikide ja vanuse struktuuri hoidmise ja maastikuilme säilitamise eesmärgil kaitse-eeskirjas lubatud raieid ei saa üldse teha. Haanja kaitse-eeskirja eelnõu koostamisel tuleks sellest vastuolust tulenevaid segadusi vältida ja valikraiete lubamine kaitse-eeskirjas sõnaselgelt kirja panna.

Ekspertiisi esitatud kaitse-eeskirja eelnõus on § 9 punkt 4 kohaselt lubatud Rõuge ürgoru, Suursuu, Tuhkrijärve, Vaskna ja Vällamäe sihtkaitsevööndis niitude hooldamine ja taastamine. Samas on Rõuge ürgoru, Tuhkrijärve ja Vällamäe sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärk on ökosüsteemide arengu tagamine loodusliku protsessina. Seega on vastuolu kavandatud kaitse-eesmärgi ja lubatud tegevuste vahel, mida on käsitletud ka lk 13. Vällamäe ja Tuhkrijärve sihtkaitsevööndis asuvad poollooduslikud kooslused vööndi piiril ja on võimalik need sihtkaitsevööndist välja piiritleda ning liita piirneva piiranguvööndiga, jättes sihtvööndite kaitse-eesmärgiks ökosüsteemide arengu tagamine loodusliku protsessina. Rõuge ürgoru sihtkaitsevööndis on inventeeritud niite Ööbikuoru sihtkaitsevööndiga piirneval alal ja vööndipiirist kaugemal on ojakaldal vanade lamminiitudega ala pindalaga 2,35 ha, kus välitöödel värskeid niitmisjälgi ei täheldatud. Võimalus on jätta kunagine niiduala looduslikule arengule, nii, et sellest kujuneb pikapeale kitsas lammimetsariba või muuta sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärki. Kaitse-eeskirja eelnõu arutelul 03.12.2007 otsustati, et Rõuge ürgoru, Tuhkrijärve, ja Vällamäe sihtkaitsevööndid jäävad looduslikule arengule ja seal niitude hooldamist ei lubata.

Ekspertiisi esitatud kaitse-eeskirja eelnõu kohaselt ei ole lubatud niidukoosluste hooldamine Augli, Rogosi, Ööbikuoru ja Sitikaoru sihtkaitsevööndis. Ööbikuoru ja Sitikaoru sihtkaitsevööndis on inventeeritud niidukooslusi, mis vajaksid hooldamist. Augli sihtkaitsevööndi niidukoosluste hooldamise vajadust on esile tõstnud A. Palo (Palo, 2007). Rogosi sihtkaitsevööndis on niidetud tammiku pargipoolset osa mälestusmärgi ümbruses, ilmselt vastab see kohalike elanike ootustele oma koduümbruse hooldatusele ja pole erilist ökoloogilist põhjust ka seda keelata. Kaitse-eeskirja eelnõu arutelul 03.12.2007 otsustati, et Ööbikuoru, Tallikõso, Vaskna ja Sitikaoru sihtkaitsevööndis lubatakse niitude hooldamist ja Rogosi sihtkaitsevööndis niitmist.

Ekspertiisi esitatud kaitse-eeskirja eelnõus on § 9 punkt 5 alusel lubatud rajatiste püstitamine õppe- ja matkaradade rajamisel. Punkt on põhjendatud ala paremate tutvumis- ja puhkevõimaluste kasutamiseks. Kaaluti, kas on vajadust täiendada punkti ka spordiradade rajamiseks vajalike rajatiste püstitamisega Tuhkrijärve sihtkaitsevööndis, sest kõik Haanja kui suusakeskuse väljaarendamiseks vajalikud, näiteks võistlusspordiks vajalikud rajatised ei tarvitse mahtuda mõiste „matkarada“ alla.

Ekspertiisi esitatud kaitse-eeskirja eelnõu § 9 punkt 6 kohaselt on lubatud Tallikõso ja Vaskna sihtkaitsevööndis liinirajatiste rajamine kaitsealal paikneva kinnisasja või kaitseala tarbeks. Tallikõso sihtkaitsevööndi keskele jääb piiranguvööndi lahustükk koos õuealadega, kus praegu elektrivarustus puudub. Nende õuealade elektrivarustuse tagamiseks on selline punkt mõistlik. Vaskna sihtkaitsevööndis on Ihatsi-Plaani piiranguvööndi lahustükid. Neile ei jää olemasolevaid hooneid ega ka algseid talukohti. Kaitse-eeskirja eelnõu koheselt kavandatakse lubada Ihatsi-Plaani piiranguvööndis uute hoonete püstitamist algsetel talukohtadel ja olemasolevatel hoonestusaladel ning väikehoonete ja põllumajandushoonete püstitamist nende tarbeks. Nimetatud piiranguvööndi lahustükkidel olemasolevad hooned ja algsed talukohad puuduvad, seega võiks sinna rajada vaid põllumajandushooneid. Kuna niidualadega piiranguvööndi lahustüki pindala on suhteliselt väike, on vähetõenäoline, et tekiks vajadust sinna elektrivarustusega põllumajandushoonete rajamiseks. Väljapoole Vaskna sihtkaitsevööndit paiknevatesse talukohtadesse on vajadusel võimalik ja praegust asustust arvestades ka otstarbekas rajada liinirajatisi piki olemasolevaid teid. Küll aga võib tekkida vajadus Vaskna sihtkaitsevööndit läbiva elektriliini rekonstrueerimiseks, mis ehitusseaduse mõistes kuulub ehitamise alla ning seega on otstarbekas sätestada ka Vaskna

sihtkaitsevööndis liinirajatiste rajamise lubamine. Alternatiivne võimalus on lubada seal olemasoleva liini rekonstrueerimist.

Kaitse-eeskirja eelnõus on paragrahvis 10 sätestatud sihtkaitsevööndis keelatud tegevused. Sihtkaitsevööndis on keelatud majandustegevus ja loodusvarade kasutamine. Neid punkte tuleb täiendada, lisades lõigu „...välja arvatud käesolevas kaitse-eeskirjas paragrahvides 4, 9 ja 10 sätestatud tegevused“. Lõigu lisamine välistaks teistel kaitsealadel praktikas esinenud vaidluse, kas kaitse-eeskirjaga metsakoosluste kujundamiseks lubatud raied on ikka lubatud, kui samas on majandustegevus ja loodusvarade kasutamine keelatud.

Ekspertiisi esitatud kaitse-eeskirja eelnõus on paragrahvi 10 punkti 3 kohaselt keelatud uute ehitiste, välja arvatud § 9 lõike 3 punktides 5–7 nimetatud ehitiste püstitamine. Sisuliselt on tegemist § 9 lõike 3 kordamisega, puuduseks on, et punkt 7 viidatud lõikes puudub. Punktiga 4 on keelatud seente korjamine Kirbu sihtkaitsevööndis, et vältida seal kasvava haruldase seeneliigi kahjustamist. Et otsustati Kirbu sihtkaitsevööndit mitte moodustada, jääb punkt kaitse-eeskirjast välja.

Kaitse-eeskirja eelnõus on § 11 määratud sihtkaitsevööndis vajalik tegevus. Ekspertiisi esitatud eelnõu kohaselt on Kütioru, Rõuge ürgoru, Suursuu, Tuhkrijärve, Vaskna ja Vällamäe sihtkaitsevööndis poollooduslike koosluste esinemisalal vajalik koosluste ilme ja liigikoosseisu taastamiseks ja säilitamiseks vajalik tegevus, nagu niitmine, loomade karjatamine, puu- ja põõsarinde harvendamine. Vajalikud tegevused on vastuolus Kütioru, Rõuge ürgoru, Tuhkrijärve, ja Vällamäe kaitse-eesmärkidega, mida on käsitletud juba eelnevalt lubatud tegevuste analüüsis, samuti ei kattu sihtkaitsevööndid, kus niitmine on vajalik, nendega, kus see on lubatud. Ekspertiisi tulemusel need punktid ühtlustatakse ja viiakse vastavusse LKK ja kaitseala valitsejaga kooskõlastatud kaitse-eesmärkidega. Eelnõu kohaselt on Vaskna sihtkaitsevööndis vajalik puu- ja põõsarinde kujundamine vaadete avamiseks; ekspertiisi tulemusel lisandub ka Ööbikuoru sihtkaitsevöönd, et soodustada vaatetorni ja kiige juurest Liinjärvele ja ürgorule avanevate vaadete avatuna hoidmist.

Kaitse-eeskirja eelnõu kohaselt määrab peatükk 4 piiranguvööndit puudutavad sätted, kus § 14 on sätestatud piiranguvööndis lubatud tegevused. Lõike 1 kohaselt on piiranguvööndis lubatud majandustegevus ja kuni 60 osalejaga rahvaürituse korraldamine selleks ettevalmistamata kohas. Osalejate arv vastab bussitäiele ja võimaldab ekskursioonide vältel teha peatusi ka piiranguvööndi aladel, kus pole ettevalmistatud rajatisi, seega on punkt suunatud külastuse ja puhkevõimaluste soodustamisele. Ekspertiisi esitatud eelnõu kohaselt on lõike 2 punkti 1 alusel piiranguvööndis kaitseala valitseja nõusolekul lubatud rohkem kui 60 osalejaga rahvaürituse korraldamine selleks ettevalmistamata kohas. Piirang võimaldab ebasobivates kohtades korraldatavaid üritusi keelata. Punkti parandatakse looduskaitse-eeskirja § 31 lõike 5 vastavalt, mis määrab, et rahvaürituste korraldamiseks annab nõusoleku **kaitse korraldaja**.

Ekspertiisi esitatud kaitse-eeskirja eelnõu § 14 lõike 2 punkti 2 kohaselt on kaitseala valitseja nõusolekul lubatud «Maapõueseaduse» § 59 lõike 2 alusel liiva-, kruusa- ja savivõtt ning kaevise (välja arvatud orgaaniliste setendite) võtmine oma tarbeks. Looduskaitse-eeskirja viimase versiooni alusel saab piiranguvööndis keelata üksnes maavarade kaevandamist. Maapõueseaduse (Maapõueseadus, 2004) § 2 punkti 2 alusel loetakse maavaradeks üksnes arvele võetud lasundeid: maavara on looduslik kivim, setend, vedelik või gaas, mille omadused või lasundi lasumistingimused ja omadused vastavad kehtestatud nõuetele ning mille lasund või selle osa on majandusliku tähtsuse tõttu keskkonnaregistris arvele võetud.

Looduskaitseseaduse varasemas versioonis sai piiranguvööndis keelata nii maavara kui maa-ainese kaevandamist, mis andis võimaluse arvele võtmata lasundite kaevandamist reguleerida kaitse-eeskirjaga. Arvele võtmata lasundite kaevandamist käsitleb maapõueseaduse 6 peatükk „Maapõue kasutamine, mis ei ole seotud maavara kaevandamisega“, kus § 59 lõige 2 sätestab, et füüsilisest isikust kinnisasja omanikul on oma kinnisasja piires õigus kaevandamisloata võtta maavaravaru või looduslikku kivimit, setendit, vedelikku või gaasi, mis ei ole maavaravaruna arvele võetud, isikliku majapidamise tarbeks, kui maapõueseadus ei sätesta teisiti. Seega ei käsitle kaitse-eeskirja eelnõus viidatud paragrahv maavarade kaevandamist, mida looduskaitseseadus piirata võimaldab. Kuna looduskaitseseadus seab maksimaalsed kitsendused, mille ulatus määratakse kaitse-eeskirjaga, siis rangemaid piiranguid, kui looduskaitseseaduses, kaitse-eeskirjaga kehtestada ei saa. Kaitse-eeskirja eelnõus toodud säte kitsendaks maaomaniku õigust oma kinnistu tarbeks sellel leiduvaid maavarade alla mitte kuuluvaid arvele võtmata lasundeid kasutada, samas kui looduskaitseseadus võimaldab piirata üksnes arvele võetud lasundite kasutamist. Seega ei ole eelnõus toodud piirang looduskaitseseadusega kooskõlas. Samuti ei saa keelata kaevis võtmist, sest kaevis on maapõueseaduse § 2 punkti 6 kohaselt looduslikust olekust eemaldatud mis tahes kivimi või setendi tahke osis, mida saab võtta ainult kohast, kuhu ta maapinnast võtmise järele ladestatud. Seega võib kaevisena käsitleda näiteks ka allapanuturvast, mille võtmist lauda tagant hunnikust keelata ei maksaks isegi siis, kui looduskaitseseadus sellist keeldu võimaldaks. Vastav parandus viiakse eelnõusse.

Ekspertiisi esitatud kaitse-eeskirja eelnõu kohaselt oleks § 14 lõike 2 punkti 3 alusel lubatud kaitseala valitseja nõusolekul puu- ja põõsarinde harvendamine ja kujundamine Kavadi ja Viitina piiranguvööndis. Looduskaitseseaduse § 31 lõike 2 punkt 6 kohaselt saab üksnes maastikukaitseala eritüübina kaitstavates parkides, arboreetumites ja puistutes keelata kaitse-eeskirjaga puuvõrde või põõsaste kujundamist, puittaimestiku istutustööd ja raiet ilma kaitseala valitseja nõusolekuta. Maastikukaitseala eritüübid on määratletud looduskaitseseaduse § 28 lõikes 2 ning need on park, arboreetum ja puistu. Seaduses ei ole sätestatud, et kaitseala eritüüp võiks olla kaitseala vöönd. Puu- ja põõsarinde harvendamine ja kujundamine üksnes kaitseala valitseja nõusolekul võiks olla lubatud juhul, kui Kavadi ja Viitina oleksid omaette kaitsealad – kaitsealused pargid. Kogu Haanja loodusparki aga ei saa käsitleda maastikukaitseala eritüübina kaitstava alana (so pargi, arboreetumi või puistuna). Looduspargi piiranguvööndis ei ole aga võimalik nõuda kaitseala valitseja nõusolekut puu ja põõsarinde harvendamisele, vaid üksnes uuendusraietele või puhtpuistute kujundamisele. Kaitse-eeskirja eelnõu arutamisel 03.12.2007 otsustati nimetatud piiranguid hetkel kaitse-eeskirjas mitte sätestada, kuid kui vastavalt muudetakse looduskaitseseadust, siis tuleb parke puudutavad erisätted menetluse käigus uuesti eeskirja sisse viia.

Eelnõu kohaselt on kaitse-eeskirja paragrahvis 15 sätestatud piirangud ehitustegevusele piiranguvööndis, selle lõike 1 kohaselt on piiranguvööndis on lubatud kuni 20 ruutmeetri suuruste ja 4 meetri kõrguste sõrestikkonstruktsiooniga abihoonete ning alla 4 meetri kõrguste rajatiste püstitamise olemasoleval hoonestusalal ning karjaaedade ja kuni 20 ruutmeetri suuruste ja 4 meetri kõrguste põllumajandusotstarbega sõrestikkonstruktsiooniga hoonete püstitamise põllumajandusmaal. Nimetatud hooned ei vaja ehitusluba ega ka ehitusseaduse (2002) § 16 lõike 1 kohaselt kohaliku omavalitsuse kirjalikku nõusolekut, seega ei kuulu antud ehitised kaitseala valitseja poolt kooskõlastamisele looduskaitseseaduse § 14 alusel. Kaitse-eeskirja eelnõu kohaselt on Haanjas edaspidi võimalik selliseid väiksemaid ja olulise keskkonnamõjuta ehitisi püstitada ilma igasuguste kooskõlastamiseta ja see teeb inimeste elu lihtsamaks, samuti vastab tegelikule olukorrale, kus enamasti postkastide, viitade, ajutiste varjualuste, kemmergute jms tarbeks kaitseala valitseja nõusolekut ei küsita. Kaitse-eeskirja

eelnõu täiendamise tulemusel seatakse ka rajatiste ehitusalusele pindalale piirmäär 20 m². Ekspertiisi esitatud kaitse-eeskirja eelnõu § 16 lõike 2 kohaselt tuleb piiranguvööndis uute hoonete püstitamisel ja hoonete taastamisel järgida ümbruskonnas paiknevate traditsiooniliste hoonete arhitektuuri. Säte oli mõeldud ala miljöövärtuse säilitamiseks, kuid oleks õiguslikult ebamäärase sisuga ja selle täitmist normina oleks olnud raske nõuda ja kontrollida. Oleks määramata, millise ulatusega on ümbruskond, mille hooneid tuleb järgida – kas need on naaberhooned, hooned 1 km või 10 km raadiuses? Keeleveeb annab sõna järgima vasteks *millegi järgi toimima* (<http://www.keeleveeb.ee/>), kuid on raske otsustada, millisel juhul on tegemist veel millegi järgi toimimisega ja millisel puhul on kavandataval hoonel ümbruskonna hoonetega ühisjooni nii vähe, et seda enam järgimiseks pidada ei saaks. Samuti on defineerimata, millised hooned loetakse traditsioonilisteks. Tõenäoliselt on üldjuhul traditsiooniliste hoonetena mõeldud taluhooneid, mis sarnanevad laadilt 20. sajandi esimesel poolel ehitatule. Millised on aga näiteks traditsioonilised hooned Haanja ja Rõuge asulates?. Mis juhtub, kui ümbruskonnas sellised traditsioonilised hooned puuduvad, hooned näiteks kas puuduvad lähiümbruses üldse või on kolhoosiaegsed tootmishooned? Kui puuduvad hooned, mida järgida, kas on siis võimalik ehitada? Ning on väga palju hooneid, mida on tänapäeval vaja, aga mille ehitamisel on raske või ebaotstarbekas järgida traditsiooniliste hoonete arhitektuuri – näiteks koolimajad, spordisaalid, tööstushooned. Ülaltoodud põhjusel otsustati 03.12.2007 kaitse-eeskirja arutamise koosolekul nimetatud punkt kaitse-eeskirja eelnõust välja jätta.

Ekspertiisi esitatud eelnõu kohaselt on kaitse-eeskirja § 15 lõike 3 alusel Hämkti-Pari, Häämäe-Kokõmäe, Maramäe-Nogu, Pressi, Trola-Villa ja Tsiamäe piiranguvööndis kaitseala valitseja nõusolekul lubatud uute hoonete püstitamine kinnistu olemasoleval hoonestusalal ja algsetel taluõuekohtadel, kusjuures kaitseala valitsejal on õigus esitada tingimusi hoonete paiknemise ja välisilme kohta. Piiranguga püütakse säilitada olemasolevat asutusstruktuuri, võimalik on taastada vanu talukohti ja ehitada uusi hooneid olemasolevatele õuedele. Tegemist on aladega, kus on säilinud rohkelt väärtuslikku taluhoonestust ja piirkonna ajalooliselt kujunenud asutusmuster (Merila jt 2007). Kavandatud alad hõlmavad Haanja valla kehtiva üldplaneeringuga (1994) miljöövärtuslikuks määratud alasid Villa ja Trola küldes, kus hoonete projekteerimisel võiks esitada lisatingimusi, kuid on planeeringus kavandatud mõnevõrra suuremad ning lisanduvad ka teised väärtuslikud alad. Lubatud on ehitamine algsetel talukohtadel, mis võimaldab uusi elamukohti rajada arvukatel tühjaksjäänud ja lagunenenud talukohtadel, ka ei takista piirang olemasolevatel kohtadel hoonestust täiendada. Puuduseks on, et antud sõnastuses pole lubatud neis vööndites üle 4 m kõrgusi rajatise püstitada, kuigi vajadus nende järgi võib tekkida.

Ekspertiisi esitatud eelnõu kohaselt on kaitse-eeskirja § 15 lõike 4 alusel Hinsavoki, Ihatsi-Plaani, Kahrila ja Rebase piiranguvööndis kaitseala valitseja nõusolekul lubatud uute hoonete püstitamine kinnistu olemasoleval hoonestusalal ja algsetel taluõuekohtadel, välja arvatud kaitseala valitseja nõusolekul väikeehitise püstitamine olemasoleva hoonestuse tarbeks ja põllumajandusotstarbega hoone, (välja arvatud lõikes 1 nimetatud hoonete) püstitamine põllumajandusmaal järvekaldast kaugemale kui 100 meetrit. Erinevalt eelmises lõikes käsitletud vöönditest kavandatakse kehtestada erisus, et kaitseala valitseja võib lubada ka väikeehitise püstitamist olemasoleva hoonestuse tarbeks ja põllumajandusotstarbega hoonet väljaspool algset talukohta või hoonestusala, eesmärgiks on võimaldada eelneva vööndite grupiga võrreldes laiemat ehitustegevust, kuid samas säilitada asutusstruktuuri ja senist maakasutust. Põllumajandushoonete püstitamise võimaldamine aitab kaasa karjakasvatuse laienemisele ja seeläbi ka maastikuhoolduse paranemisele. Seega võib antud vööndis hoonestusala laiendada väikehoonete ja lautade, küünide jt põllumajandushoonete võrra.

Samas võimaldab säte sellises sõnastuses uute hoonestusalade teket – eraldiasuva põllumajandushoone, näiteks küüni, juurde võib ehitada edaspidi paar väikehoonet ja kuna siis on juba kujunenud uus hoonestusala, saab sinna juba ka elumaja või mistahes muud hoonet püstitada. Siis aga ei täida säte enam vööndi kaitse-eesmärki so asustustruktuuri säilimist. Ka võimaldab säte hoonestualasid laiendada algselt väikehoonet ehitades ja siis selle ja vana hoonestusala vahele kujunevale uuele hoonestusalale uusi ehitisi püstitades. Seega otsustati sätet täpsustada, lubades väljaspoole olemasolevat hoonetusala või algset talukohta üksnes **üksikoonete** püstitamist.

Ekspertiisi esitatud eelnõu kohaselt poleks võimalik ülalkäsitletud piiranguvööndites igal pool üle 4 m kõrgusi rajatise püstitada, kuigi vajadus nende järgi võib tekkida ja vastavalt otsustati ka 03.12.2007 nõupidamisel eeskirja eelnõud täiendada.

Ekspertiisi esitatud eelnõu järgi on kaitse-eeskirja § 15 lõike 5 kohaselt Raagi-Ruuga ja Saaluse-Toodsi piiranguvööndis uute ehitiste püstitamine lubatud üksnes kaitseala valitseja nõusolekul. Uute hoonestusalade määramisel peab hoonestusalade vaheline kaugus jääma vähemalt 400 meetrit ning kaitseala valitsejal on õigus seada tingimusi hoonete arvu ja paiknemise kohta hoonestusalal. Põllumajandusotstarbega hoone (välja arvatud käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud väikehoonete) püstitamine põllumajandusmaal on lubatud kaitseala valitseja nõusolekul järvekaldast kaugemale kui 100 meetrit. Nimetatud piiranguvööndite puhul on tegemist aladega, kus algne asutusstruktuur on vähem säilinud ja vööndis on oluline kultuurmaastike kaitseks selle ilme säilitamine, mille hulka kuulub ka tiheasutusalade rajamise vältimine. Siiski ei ole 400 m nõude püstitamine päris põhjendatud, sest Haanja looduspargi alale on ajalooliselt iseloomulikud mitte ainult üksikud hajatalud vaid ka talude jagunemisel tekkinud lähestikku asuvad taludepaarid ning 2-5 talulised väikekülad (Troska, 1987). Seega võiks ajaloolist asutuspilti järgides rajada uusi hoonetusalasid ka olemasolevate vahetusse lähedusse, kuid kokku mitte rohkem kui 5 hoonekompleksi ning korrapäraselt planeeringut vältides, kusjuures selliste komplekside omavaheline kaugus peaks tõesti olema vähemalt 400 m.

Ekspertiisi esitatud eelnõu järgi on kaitse-eeskirja § 15 lõike 6 kohaselt Haanja, Kavadi, Ruusmäe, Rõuge ja Viitina piiranguvööndis uute rajatiste püstitamine lubatud üksnes kaitseala valitseja nõusolekul. Kaitse-eeskirja arutelul 03.12.2007 otsustati lubada Haanja, Kavadi, Ruusmäe, Rõuge ja Viitina piiranguvööndis ka uute **hoonete** püstitamist. Et tegemist on tihehoonestusalasid sisaldavate piiranguvöönditega, siis ei ole piirkonna arengu huvides mõtet ega looduskaitseliselt põhjust hoonete rajamist keelata.

Ehitustegevust puudutavate sätete osas lepitati kaitse-eeskirja arutelul 03.12.2007 Haanjas kokku, et arvestatakse ekspertiisi käigus esitatud ettepanekuid, lubades kaitseala valitseja nõusolekul kõikjal piiranguvööndis üle 4 m kõrguste ja suuremate kui 20 m² rajatiste püstitamist õuealal ja kõikide rajatiste püstitamist väljapool õueala, samuti täpsustada ekspertiisi tulemustele vastavalt piirangute sõnastust.

Ekspertiisi esitatud kaitse-eeskirja eelnõu kohaselt reguleerib § 16 metsa majandamist piiranguvööndis. Lõike 1 kohaselt on piiranguvööndis lubatud raietööd 1.augustist – 15. aprillini, kuid kaitseala valitseja nõusolekul võib lubada sanitaar- ja valgustusraie töid ka 16. aprillist – 31. juulini, ning kaitseala valitsejal on õigus seada tingimusi langi suuruse, kuju, raie mahu, raie viisi, puistu vanuse ja liigilise koosseisu osas. Looduskaitseaduse § 31 lõike 3 kohaselt võib kaitse-eeskirjaga piiranguvööndis seada raielangi suurusele ja kujule ning metsa vanuselisele koosseisule metsaseaduses sätestatust erinevaid piiranguid, mis on

vajalikud koosluse või selles võõndis oleva kaitsealuse liigi säilimiseks. Püsielupaiga piiranguvööndis võib kaitse-eeskirjaga seada raie tegemise ajale piiranguid. Looduskaitseseaduse § 4 kohaselt on püsielupaik looduskaitseseaduse tähenduses väljaspool kaitseala või selle piiranguvööndis asuv piiritletud ja erinõuete kohaselt kasutatav kaitsealuse looma sigimisala või muu perioodilise koondumise paik; kaitsealuse taime või seene looduslik kasvukoht; lõhe või jõesilmu kudemispaik; pruunkaru talvitumispaik; jõevähi looduslik elupaik ja mägra rohkem kui kümne suudmega urulinnak. Seega ei saa piiranguid raieajale kehtestada kogu piiranguvööndi alal, vaid ainult piiranguvööndis asuvates piiritletud püsielupaikades. EELISE andmetel jääb kavandatavatesse piiranguvööndisse täielikult või osaliselt vaid 4 piiritletud püsielupaika. Seega ei saa Haanja looduspargi kaitse-eeskirjaga piiranguvööndis ajalisi piiranguid kehtestada. Eelnõu järgi on § 16 lõike 2 kohaselt piiranguvööndis lubatud uuendusraie kuni 1 ha suuruse langina, välja arvatud juhul, kui eraldise pindalast jääb järele vähem kui 0,3 ha, siis võib kaitseala valitseja nõusolekul määrata selle korruga raiesse, kusjuures erinevatel kinnistutel kõrvuti asetsevate raielankide kogupindala ei tohi olla suurem kui 2 ha. Siin on tegemist looduskaitseseaduse § 31 lõike 3 alusel langi suurusele kaitse-eeskirjaga kitsenduste kehtestamisega. Kaitse-eeskirja eelnõu kohaselt on § 16 lõikes 3 sätestatud, et piiranguvööndis on keelatud puhtpuistute kujundamine ja energiapuistute rajamine, puistute uuendamine istutamisega sirgetesse ridadesse, metsa kokkuvedu külmumata pinnasel, välja arvatud kaitseala valitseja nõusolekul kuiva ilmaga, kui pinnas seda võimaldab. Looduskaitseseaduse § 31, mis käsitleb piiranguvööndis võimalikke kitsendusi, puuduvad piirangud puistute uuendamise kohta peale selle, et keelatud on puhtpuistute kujundamine, seega ei ole kaitse-eeskirjaga võimalik kehtestada täiendavaid piiranguid metsakultuuri rajamise viisi kohta. Kavandatud kaitse-eeskirja § 16 lõike 4 kohaselt peab kümne aasta möödudes puistu uuendamisest okaspuu enamusega puistu koosseisus olema vähemalt 15% lehtpuud ja lehtpuu enamusega puistu koosseisus vähemalt 15% okaspuud. Piirangut võib tõlgendada kui looduskaitseseaduse § 31 lõikes 3 sätestatud võimalust seada kaitse-eeskirjaga kohustust säilitada koosluse liigilist mitmekesisust, kuid kuna kitsendus on sätestatud kohustusena **saavutada** 15% kriteerium, ei vasta see hästi **säilitamise** mõistele. See nõue ei ole ka kõikide metsatüüpide (näiteks nõmmemetsade ja rabastuvate metsade) osas ökoloogiliselt põhjendatud. Kuna puhtpuistute kujundamine on keelatud, peaks kultuuride rajamisel ja metsa edasisel hooldamisel iga maaomanik ise püüdma ennetada puhtpuistute kujunemist. Võimalus seda seadustega kooskõlas olevalt täiendavalt suunata või kontrollida on siiski küsitav, sest metsauuendus ja hooldusraied piiranguvööndis keelatavate tegevuste hulka ei kuulu. Et looduskaitseseaduse § 31 lõikes 3 on tegemist kaitse-eeskirjaga seatava kohustusega, mitte keelava kitsendusega, siis kaitse-eeskirjas ei saa seda ka osaliste leevenduste kaudu rakendada. Ekspertiisi esitatud eelnõu kohaselt sätestab kaitse-eeskirja § 16 lõige 5, et raieküpsus sätestatakse puuliigiti üksnes vanuse järgi. Looduskaitseseaduse § 31 lõike 4 kohaselt võib kaitse-eeskirjaga piiranguvööndis seada metsa vanuselisele koosseisule metsaseaduses sätestatud erinevaid piiranguid, mis on vajalikud koosluse või selles võõndis oleva kaitsealuse liigi säilimiseks. Seega lubab looduskaitseseadus sätestada kaitse-eeskirjaga metsaseaduse alusel kehtestatava metsade majandamise eeskirjaga määratud raievanustest erinevaid raievanuseid (selle läbi reguleeritakse metsa vanuselist koosseisu), kuid eelnõus ei olnud seda tehtud. Raievanuste osas looduskaitseseadus võimalust vanuselise koosseisu määramiseks muude dokumentidega ei anna. Kaitse-eeskirja arutelul 03.12.2007 otsustati viia eeskirja eelnõu punktid vastavusse looduskaitseseadusega, metsaseaduses sätestatud raievanustest erinevaid raievanuseid mitte kehtestada ning mitte sätestada tingimusi puistu koosseisule kümne aasta möödumisel puistu uuenuemisest.

Ekspertiis tulemusel täiendatakse kaitse-eeskirja raadamist käsitleva punktiga metsaseaduse § 32 lõike 2 kohaselt, mille alusel raadamiseks annab kirjaliku nõusoleku keskkonnaminister või tema volitatud isik kaitsealal, hoiualal või püsielupaigas kaitse-eeskirja või kaitsekorralduskava alusel. Looduskaitse-eeskirja raadamist ei käsitle ega anna võimalust raadamist kitsendada ka piiranguvööndis, kuid metsaseadus annab viite kaitseala kaitse-eeskirjale, seega võiks vähemalt proovida kaitse-eeskirjas sätestada põllumajandusmaadel raadamise lubamine, et seda kaitse-eeskirjas ja kaitsekorralduskavas puudumise ettekäändel keelama ei hakataks. Põllumajandusmaade võsastumine on Haanja kultuurmaastike suuremaid ohutegureid ja see häirib ka paljusid huvigruppe ja kodanikke. Põllumajandusmaadele kasvanud 10-20 aastase võsa raadamine oleks igati kooskõlas kaitseala ja selle piiranguvööndite kaitse-eesmärkidega.

Eelnõu kohaselt sätestab kaitse-eeskirja § 17 piiranguvööndis keelatud tegevused. Ekspertiisi esitatud eelnõu kohaselt on piiranguvööndis keelatud uue maaparandussüsteemi ja veekogu rajamine, välja arvatud ühe kuni 0,1 ha suuruse tiigi rajamine kinnistu kohta, kui kinnistul pole eelnevalt rajatud seisuveekogu ja kuni poolteise meetri sügavuste kahepaiksete kudemisveekogude rajamine. Uue maaparandussüsteemi rajamise keeld on mõeldud looduslike ja poollooduslike koosluste looduslähedase seisundi tagamiseks. Lubatakse kahepaiksete kudeveekogude rajamine, sest Haanjas on olulised harivesiliku ja mudakonna elupaigad ja liikide soodsa seisundi tagamiseks on kudeveekogud vajalikud. Ühe tiigi rajamine kinnistu piires võimaldab talukompleksi juurde traditsiooniliste sauna-, loomajootmis- ja kastmisvee võtmiseks vajalike tiikide rajamist. Maastiku ilme säilitamiseks tuleb aga vältida uute tehisejävete rajamist, nagu näiteks on täielikult ümber kujundatud Leigo turismitalu ümbruse maastikud Otepää lähistel. Leigo ümbrust võib ju isegi ilusaks pidada, kuid tegemist ei ole enam Otepää kõrgustiku tüüpilise jääaja poolt kujundatud maastiku, vaid tehismaastikuga. Seega on uute veekogude rajamise piirangud Haanjas kui maastikukaitsealal maastiku kaitse seisukohast põhjendatud. Ekspert peab vajalikuks kaaluda, kas piirangud on sellises sõnastuses vajalikud ka Haanja, Rõuge, Ruusmäe ja Viitina piiranguvööndi tiheasutusaladel, kus maastike muutused on juba ajalooliselt suuremad, kui mujal Haanjas. Kohalike omavalitsuste ja huvigruppidega tuleks läbi arutada, kas piirata loetletud asulates tiikide arvu ja kas võiks kehtestada näiteks suuremaid lubatud tiikide pindalasid. Kaaluti, kas piirang antud sõnastuses ei vii kinnistute kunstlikule jagamisele ning kaitse-eeskirja arutelul 03.12.2007 otsustati siduda tiigi rajamise õigus hoonekompleksi olemasoluga. Ekspert peab vajalikuks ka lubada uute kuivendussüsteemide rajamist eluasememaal selle veerežiimi reguleerimiseks, sest uute ehituskruuntide eraldamisel ja vanade talukohtade taasasustamise puhul võib see osutada tänapäevaste hoonete püstitamisel hädavajalikuks.

Eelnõu kohaselt sätestab kaitse-eeskirja § 17 lõike 1 punkt 2, et keelatud on biotsiidi ja taimekaitsevahendi kasutamine metsamaal ja looduslikul rohumaal, välja arvatud herbitsiidi kasutamine kaitse korraldaja nõusolekul invasiivse taimeliigi tõrjeks. Säte on vajalik karuputke tõrje võimaldamiseks. Looduskaitse-eeskirja § 31 lõige 5 sätestab, millistel puhkudel annab tööde tegemiseks annab kaitse-eeskirjaga sätestatud vajaliku nõusoleku kaitse korraldaja. Biotsiidi ja taimekaitsevahendi kasutamine paraku nende hulka ei kuulu ja see saab toimuda **kaitseala valitseja** nõusolekul. Kaitse-eeskirja eelnõu parandatakse selle punkti osas, samuti lisatakse väetiste kasutamise keeld looduslikul rohumaal ja metsamaal looduslike kasvutingimuste ja liigikoosseisu tagamiseks. Punkt 3 kohaselt on keelatud veekogude veetaseme ja kaldajoone muutmine, välja arvatud kaitseala valitseja nõusolekul olemasolevate tiikide puhastamisel ja loodusliku veerežiimi taastamisel. Ekspertiisi käigus tehti ettepanek lubada ka olemasolevate tehiseveekogude kaldajoone muutmist nende

looduslikkuse suurendamiseks, sest kaitsealal on üsna palju varem rajatud korrapärase nelinurga kujulisi tiike, mis mõjuvad maastikus võõrkehana, samuti on Aabra järve rikutud sinna rajatud jaburate kiirekujuliselt paiknevate kanalitega, mis maastikupilti oluliselt kahjustavad ja mille looduslähedasemaks muutmise võimaluse võiks kaitse-eeskirjas jätta. Kaitse-eeskirja arutelul 03.12.2007 peeti muudatust vajalikuks, välja arvatud parkide kaitseks mõeldud piiranguvööndites arvestusega, et sealsed tehiseveekogud, kui neid juhtub olema, kuuluvad olemasoleval kujul parkide planeeringu juurde.

Eelnõu kohaselt sätestab kaitse-eeskirja § 18 piiranguvööndis vajalikud tegevused. Lõike 1 kohaselt on piiranguvööndi poollooduslike koosluste esinemisaladel nende ilme ja liigikoosseisu tagamiseks vajalik niitmine, karjatamine ning puu- ja põõsarinde harvendamine. See vastab looduskaitseseadusele ja on vajalik määratletud poollooduslike koosluste säilitamiseks. Ekspertiisi esitatud eelnõu § 18 lõike 2 kohaselt on Kavadi piiranguvööndis ja Viitina piiranguvööndis pargi ilme tagamiseks vajalik niitmine, puu- ja põõsarinde harvendamine ja kujundamine. Ekspertiisi esitatud eelnõu § 18 lõige 2 ei ole kooskõlas looduskaitseseaduse § 17, mis sätestab kaitstaval loodusobjektil vajaliku tegevuse. Selle lõikes 1 on sätestatud, et vajalikud on tegevused kaitstava loodusobjekti **poollooduslike koosluste esinemisaladel** ning lõige 2 defineerib poollooduslikud kooslused järgnevalt: „Poollooduslike koosluste esinemisaladeks nimetatakse pikaajalise inimtegevuse mõjul kujunenud loodusliku elustiku kooslustega alasid, kus on niidetud heina või karjatatud loomi, nagu puisniidud, loopealsed, soostunud niidud, soo-, ranna-, lammi- ja aruniidud ning puiskarjamaad.“ Loetelu on suletud ja parke poollooduslike kooslustena looduskaitseseaduses ei määratleta ning seega pargi ilme tagamiseks vajaminevaid töid ei saa kaitse-eeskirjas vajalikkuna tegevusena sätestada. Kavadi piiranguvööndisse inventeeritud poollooduslike kooslusi ei jää, Viitina piiranguvööndisse jääb osaliselt elupaigatüüpi niiskuslembesed kõrgrohustud (6430) kuuluv niit väärtushindega „C“. Selle hooldamiseks piisab kaitse-eeskirja eelnõus toodud § 18 lõikest 1, mis hõlmab kõikide piiranguvööndite poollooduslike kooslusi.

Kuna kaitse-eeskirja eelnõus on ekspertiisi tulemusel tehtud olulisi muudatusi, tuleb muudatused sisse viia ka seletuskirja eelnõu teksti. Seda on otstarbekas teha pärast alternatiivsete lahenduste osas lõpliku valiku tegemist ja enne Keskkonnaministeeriumile esitamist.

KAITSEALUSE TERRITOORIUMI JA VÖÖNDITE PIIRITLEMINE

Kaitseala välispiir

Haanja looduspargi välispiir kulgeb valdavalt mööda maastikul jälgitavaid teid. Kinnistupiiri on kasutatud välispiirina Kütioru piirkonnas. Teede kasutamine kaitseala välispiirina muudab piiri hästi jälgitavaks, kuid küsitavusi võib tekitada maastikuliste ja teiste loodusväärtuste poolest ebaoluliste alade määramisene kaitsealasse üksnes sel eesmärgil. Kui tegemist on leebete kitsendustega alaga, ei tekita selline lähenemine ehk palju probleeme. Kui kaitseala piiranguvööndid on suhteliselt karmi kaitsekorruga, peaks ala piiritlemisel olema rohkem põhjendusi, kui piiriks sobiva tee paiknemine lähikonnas. Et menetlemisel oleva eelnõuga muudetakse Haanja looduspargi kaitsekorda ehitustegevuse osas tunduvalt karmimaks, tuleks ka ala piiritlemine üle vaadata.

Ekspertiisi tulemusel tehti ettepanek välja arvata kaitsealast Luhamaa maantee koos teemaaga, mis on ekspertiisi esitatud andmete kohaselt jätkuvalt riigimaa. Eelnõu kohaselt kuulub maantee Hinsa-Voki piiranguvööndisse, kus eelnõu kohaselt on näiteks keelatud rajatiste püstitamine väljaspool hoonestusala ja kooskõlastada tuleb suuremad rahvaüritused. Kuna tegemist on riikliku tähtsusega maanteega, ei ole otstarbekas teemaal vajalike rajatiste, näiteks viitade jms paigaldamist keelata. Ka ei ole tegevuste kaitseala valitsejaga kooskõlastamise nõue maanteel seni toiminud.

Eelnõuga on kavandatud muuta kaitseala piiri Nursi lähistel, kuna seni välispiiriks olnud vana tee on kasutusest väljas ja maad kasutatakse põllumaana. Uus piirilõik kulgeb Nursi vesiveski asukohast mööda Rõuge oja kuni Sõmerpalu-Mustahamba teeni. Selle tulemusena oleks kaitsealaga liidetud Jõekalda kinnistu (69701:002:0001) ning tervikuna kuuluks kaitsealasse Ala-Veski katastriüksus (69701:002:0007). Lisaks suureneb ka Lepaoru (69701:002:1250) kinnistu kaitsealale jääv osa. Piiri laiendusega haaratakse kaitsealasse maastikuliselt liigendamata põllumaad ja seni kaitsealalt välja jäänud 2 õueala. Teen ettepaneku kaitseala selles piirkonnas mitte õuealadele laiendada, piiritledes välispiiri teedeta ja kinnistupiirideta osas nurgapunktide koordinaatidega.

Kaitseala laieneb eelnõu kohaselt Petrusõ ja Kündja külas, sest seni välispiiriks olnud vana tee on kasutusest väljas ja kasutuses põllumaana. Uus piir kulgeb Petrusõ külast edasi ida suunas Haanja-Kündja teed mööda kuni Vana-Saaluse-Kõo ja Haanja-Kündja teeristi, ning sealt mööda Vana-Saaluse-Kõo teed lõuna poole kuni Plaani-Pari-Kündja ja Vana-Saaluse-Kõo teeristi, kust alates hakkab kulgema mööda Plaani-Pari-Kündja teed edelasse, ühtides siis juba ka vana välispiiriga. Selle tulemusena liidetakse kaitsealaga Ede-Petruse (87401:005:1122) katastriüksus ja jätkuvalt riigile kuuluv maatükk, mis hinnanguliselt moodustab antud kaitseala laiendusest 50%. Tervikuna jäävad laienduse tulemusel edaspidi kaitsealale järgnevad katastriüksused: Vahe-Petruse 1 (87401:005:0480), Vahe-Petruse (87401:005:0491), Poigo (87401:005:0055), Pilve (87401:005:0042), Suve (87401:005:0550) ja Kündja (87401:005:0441). Liidetavas osas on tegemist liigendatud põllumajandusmaastikuga. Kaitsealaga liidetav metsamaa asub põhiliselt jätkuvalt riigi omanduses oleval maal. Ekspertiisi esitatud materjalide põhjal alal erilised kaitseväärtused puuduvad. Ala liidetakse piirneva Ihatsi-Plaani piiranguvööndiga, kus on kaitseala valitseja nõusolekul lubatud uute hoonete püstitamine üksnes kinnistu olemasoleval hoonestusalal ja algsetel taluõuekohtadel, välja arvatud kaitseala valitseja nõusolekul väikeehitise püstitamine olemasoleva hoonestuse tarbeks ja põllumajandusotstarbega hoone püstitamine põllumajandusmaal järvekaldast kaugemale kui 100 meetrit. Liidetavale jääb Vahe-Petruse 1

õueala koos hoonetega. Teiste liidetavate kinnistute puhul jäävad õuealad praegusele kaitsealale või ka väljaspoole kavandatavat kaitseala laiendust. Kasutades kinnistupiire, on võimalik Vahe-Petruse 1 kinnistu kaitsealast välja jätta. Lõpliku otsuse tegemiseks tuleks selgitada liidetavale alale jäävate kinnistute omanike seisukohad.

Nogu ja Kokõ külas liidetakse kaitsealaga Rõuge-Vastseliina teest lõunapoolse jääv ala kuni Rõuge-Vastseliina ja Rõuge-Kurgjärve-Haanja teid ühendava külatega Nogu külas, mida mööda kulgeb välispiir loode-kagu suunaliselt Rõuge-Kurgjärve-Haanja teeni. Tervikuna jäävad laienduse tulemusel edaspidi kaitsealale järgnevad katastriüksused: Kuut'a (69701:005:1567), Mätiku (69701:005:3070), Piiri (69701:005:1647), Thalbergi (69701:005:1557), Rebase (69701:005:1312), Rindemäe (69701:005:2940), Mäe-Pajumetsa (69701:005:1491), Pächteri talu (69701:005:1512), Janno (69701:005:2012) ning osaliselt Janno (69701:005:2013), Kriimu (69701:005:0161) ja Kase (69701:005:1902). Ekspertiisi vastava laienduse põhjendust ei esitatud. Vana piir on EELISE andmekihil piiritletud teisiti kui ekspertiisi esitatud paberkaardil. Liidetavale alale jääb põllumaad, metsamaid ja lontsikuga soine ala. Ekspertiisi esitatud andmetel alal erilised loodusväärtused puuduvad. Kaitseala on antud lõigus võimalik piiritleda ka kinnistupiiridega kasutades Kriimu (69701:005:0161) ja Kase (69701:005:1902) maaüksuste loodepiiri või Kriimu (69701:005:0161) loode-, lääne- ja edelapiiri ja Kase (69701:005:1902) maaüksuse läänepiiri.

Eelnõu kohaselt arvatakse kaitsealast välja Rogosi mõisa park, mis ekspertiisi esitatud kokkuvõtte „Põhjendused Haanja looduspargi välispiiri ja tsoneeringu muudatustele“ kohaselt võetakse kaitse alla eraldi kaitsealuse pargina.

Ekspertiisi tulemusel tehti ettepanek ja 03.12.2007 toimunud kaitse-eeskirja arutelul otsustati jätta kaitsealast välja kaitseala kavandatava uue välispiiriga piirnev Ruusmäe küla hoonestusala, millel on kolhoosiaegsed korterelamud. Ala ei oma väärtust külamaastikuna ning pärast pargi välja arvamist kaitsealast puudub vajadus hoida hoonetega ala kaitse all ka kaitseala sidususe mõttes.

Ekspertiisi käigus kaaluti kaitsealal välispiiril asuva Viitina pargi väljaarvamist kaitsealast. Viitina on kaitse all ka kaitsealuse pargina. Kaitsealast väljaarvamine võimaldaks rakendada Viitina pargis kui kaitseala eritüübina kaitstavat alal spetsiifilisi piiranguid so nõuda kaitseala valitseja nõusolekut pargi puu ja põõsarinde kujundamisel. Ka oleks võimalik, kui selgub vajadus, hõlmata kaitsealusesse parki kogu ajaloolise pargi territoorium so ka Ruusmäele viivast teest lääne poole jäävad mõisapargi osad. 03.12.2007 kaitse-eeskirja arutelul otsustati park siiski kaitsealale jätta lootuses, et edaspidi on võimalik seal pargi kaitseks vajalikke piiranguid sätestada.

Küsitav on ka Rõuge kiriku maa (maaüksus 69701:004:0015) kuulumine kaitsealasse, sest ala ei moodusta tervikut Rõuge miljööväärtusliku külamaastikuga, on hoonestamata ja suhteliselt võsastunud. Kui leitakse põhjendusi maa kuulumiseks kaitsealasse peale selle, et tee kasutamine piirina on mugav, siis oleks loogilisem liita see hoonestamata ala pigem Karhila piiranguvööndiga.

Teen ettepaneku jätta kaitsealast välja välispiiriga piirnev põllumaale rajatud korrapärase planeeringuga tihehoonestusala Rõuge külas Rõuge-Viitina tee ääres (maaüksused 69701:004:0500; 69701:004:1170; 69701:004:0520; 69701:004:0490; 69701:004:0480; 69701:004:0470; 69701:004:0690; 69701:004:0460; 69701:004:0820), millel puudub Rõuge keskasulale omane ajalooliselt kujunenud miljööväärtus.

Sihtkaitsevööndite piiritlemine

Sihtkaitsevööndite piiritlemisel on kasutatud peamiselt kõlvikute so metsa ja lageda piire, vähemal määral teid, kinnistupiire ja riigimetsas ka kvartalipiire.

Sihtkaitsevööndite piiritlemisel tekitab raskusi eespool käsitletud metsaelupaikade info ebatäpsus. Loodusväärtuste täiendav inventeerimine ei kuulunud käesoleva ekspertiisi ülesannete hulka. Vastavalt lähteülesandele tuleb anda eksperdil hinnang kaitsekorra põhjendatusele (kaitsealuse territooriumi piiritlemine, tsoneering ja tegevuste reguleerimine) ja ekspertiisi tulemusena teha vajadusel põhjendatud ettepanekud kaitse-eeskirja projekti järgse eelnõu ja tsoneeringu muudatusteks. Info puudulikkuse tõttu ei ole võimalik sihtkaitsevööndite piiride osas anda alati konkreetseid lahendusi, vaid enamasti saab välja tuua kohad, kus eksperdi hinnangul võib vööndipiir olla ebaotstarbekas.

Teen ettepaneku liita **Rõuge ürgoru** sihtkaitsevööndi põhjaosa niidualad nende hooldamise võimaldamiseks Ööbikuoru sihtkaitsevööndiga, arvestades vajadust kehtestada Rõuge sihtkaitsevööndi eesmärgiks ökosüsteemide kaitse üksnes looduslike protsessidena. Teen ettepaneku täiendavalt kaaluda Rõuge sihtkaitsevööndi piiritlemist vööndi lõunaosas, sest J. Paali inventuuride järgi ulatuvad Natura elupaigad planeeritud vööndipiirist kaugemale.

Teen ettepaneku kaaluda **Tallikõsõ sihtkaitsevööndi** piiride muutmist, liites Ihatsi-Plaani piiranguvööndiga maaüksuse 18101:002:1262 ning raietega alad Luhte 234 (18101:002:0701) ja Ala-Luhte (18101:002:0712) maaüksustel Ihatsi-Plaani piiranguvööndiga piirnevas osas, andes välispiiri nurgapunktide koordinaatidega, samuti võsastunud põllumaa Kõomäe (maaüksus 18101:002:1652) ja Kõo (maaüksus 18101:002:1640) kinnistute osas arvestusega, et eramaadel on looduskaitseliselt väheväärtuslikel aladel kaitseeržiimi karmistamist väga raske põhjendada. Teen ettepaneku Tallikõsõ sihtkaitsevööndist välja arvata ka Abra ja Raudnurme kinnistutel sihtkaitsevööndi piiril paiknevad niidualad. Ekspertiisi esitatud andmetel ei leidu erilisi väärtusi Tallikõsõ sihtkaitsevööndi loodepiiril paikneval kopra üleujutusosal. Kuna ala paikneb ka ülejäänud vööndist suhteliselt eraldi, siis teen ettepaneku täiendavalt kaaluda selle liitmist sihtkaitsevööndiga, arvestades ka seda, et üleujutusala on halvasti piiritletav.

Arvestades ekspertiisi käigus tehtud ettepanekut Tallikõsõ sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärgi ja seal kehtestatavate piirangute muutmiseks vastavaks hooldatava sihtkaitsevööndi kaitsekorrale, on otstarbekas kavandatud Suursoo sihtkaitsevöönd liita Tallikõsõ sihtkaitsevööndiga. Kavandatud Suursoo sihtkaitsevööndi idaosas ja Tallikõsõ sihtkaitsevööndi lõunaosas asub jätkuvalt riigi omandis olevat maad.

Tallikõsõ sihtkaitsevööndi idaosa maad kuuluvad andmekihi _2007_11_haanja kohaselt mingisse Natura elupaigatüüpi, mis andmekihis on määramata. Kavandatud Tallikõsõ vööndisse jääb hulgaliselt Võru Keskkonnateenistuse poolt potentsiaalseteks Natura elupaigatüüpideks hinnatud metsaosi ning Järve kinnistul (18102:001:1340) eraldisel 14 välitööde alusel määratud Natura elupaiga tüüpi kuuluv tüübikoodita mets. Keskkonnateenistuse poolt potentsiaalseteks Natura elupaigatüüpi kuuluvaks hinnatud metsaosi leidub ka kavandatud Suursoo sihtkaitsevööndi idapiiriga piirneval Sooserva kinnistul (18102:001:1390). Vähegi veenev looduskaitseliste väärtuste hinnang puudub Luhte maaüksuse (18101:002:0200) Tallikõsõ sihtkaitsevööndisse planeeritud, vööndipiiril paikneva metsa kohta. Kavandatud vööndipiiri

lähedal asub nooremaid metsi ka sellest loode poole jäävatel kinnistutel kuni Kasemetsa (18101:002:0170) maaüksuseni. **Tallikese sihtkaitsevööndi täpsemaks piiritlemiseks oleks vajalikud täiendavad välitööd metsa väärtuste hindamiseks vähemalt Sooserva, Abra, Luhte, Kasemetsa, Luhde 238, Luhte 237 Luhte 234, Ala-Luhte, Kõomäe ja Kõo kinnistute osas.**

Teen ettepaneku **Hainjärve sihtkaitsevööndist**, mille kaitse-eesmärgiks on ökosüsteemide looduslik areng, välja tsoneerida Misso metskonna kvartali MI0059 eraldise 9, mis on lage ja moodustab vööndipiiris kummalise sopi.

Vällamäe sihtkaitsevööndist soovitan välja tsoneerida Kimalase (18101:001:1173) maaüksuse selle paiknevate niitude hooldamise võimaldamiseks, arvestades käesolevas aruandes toodud ettepanekut sätestada Vällamäe sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärgina ökosüsteemi looduslik areng ja kehtestada vastavad piirangud, sh mitte lubada poollooduslike koosluste hooldamist. Teen ettepaneku liita Saaluse–Toodsi piiranguvööndiga Vällamäe sihtkaitsevööndisse planeeritud Perajärve (18101:001:2821) maaüksus, kuna see on väike vahetult Kose-Haanja maantee ääres paiknev peamiselt lage, idaosas võsastunud maatükk, kus ökosüsteemide looduslik areng ei tundu asjakohase ja maantee läheduse tõttu ka täidetava eesmärgina.

Probleemne on **Lakesuu sihtkaitsevööndi** lõuna- ja idapiir, mis on määratletud soo piiriga. Esiteks on piir halvasti järgitav ja väga sopiline. Samuti oleks sookoosluste looduslikus seisundis säilitamiseks vajalik arvata vööndisse ka piirnevat metsaala, mis moodustaks puhervööndi sookooslusele, nagu see on kavandatud Lakõsuu sihtkaitsevööndi põhjaosas. Piiritlemisel oleks võimalik kasutada nurgapunktide koordinaate, et vältida suuremate erametsaalade arvamist range kaitsekorraga sihtkaitsevööndisse. Vööndipiirid on 03.12.2007 toimunud kaitse-eeskirja eelnõu arutelu otsuse kohaselt otstarbekas määratleda looduses ning konsulteerida nende sobivust maaomanike ja kaitseala valitsejaga.

Teen ettepaneku jätta **Tuhkrijärve sihtkaitsevööndist** välja Taltjärvest lõunas asuv jätkuvalt riigi omandis olev maatükk sellel asuva niidukoosluse hooldamise võimaldamiseks arvestades käesolevas aruandes tehtud ettepanekut sätestada sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärgina ökosüsteemide looduslik areng ja kehtestada vastavad piirangud, sh mitte lubada poollooduslike koosluste hooldamist.

Lähtudes ekspertiisi esitatud **Kütioru sihtkaitsevööndi** kavandatud piiridest, teen ettepaneku moodustada Kütioru sihtkaitsevöönd kahe lahustükina jättes vööndiga liitmata Juhani (38902:004:1070) maaüksusel eraldiasuva põllumaadega ümbritsetud metsaosa. Nii ei teki vajadust Hinsa-Voki piiranguvööndi piiritlemiseks sihtkaitsevööndisse lõikuva „sabana“ ja piir on paremini jälgitav. Kaht sihtkaitsevööndit lahutava piiranguvööndi osa maksimaalne laius ulatub siis sajakonna meetrini, mis ei moodusta rohumaana kasutava ala puhul metsaliikidele ületamatut levikutakistust, minimaalne vahe sihtkaitsevööndi osade vahel oleks aga umbes 30 m. Teine võimalus on jätta seal lage ala sihtkaitsevööndisse arvestusega, et see ajapikku võsastub ja moodustub terviklik metsaala. Kuna puuduvad usaldusväärsed andmed Haanja kaitseala Natura elupaikade sh poollooduslike koosluste väärtuse kohta, tuleks täiendavalt analüüsida Kütioru sihtkaitsevööndis asuvate kunagiste niidukoosluste väärtust ja taastamisperspektiive.

Arvestades, et Uttika (91804:004:0113) maaüksus on vahetamisel riigimaa vastu ning kavandatava vööndi kaguosas on valdavalt jätkuvalt riigi omandis olev maa (ekspertiisis ei ole olnud kasutada andmeid, kas mõnele maaüksusele on veel lahendamata erastamis- või tagastamisaotlusi) ning et Uttika maaüksusele jäävad I kategooria kaitsealuste linnuliikide peaspaidad, võib Kütioru sihtkaitsevööndi lõunaosa piiritlemist lugeda rahuldavaks. Küsimusi võib tekkida Orava maaüksusel (91804:004:0138), kus looduslik sihtkaitsevöönd hõlmas varem kinnistu metsamaast vaid kolmandiku, nüüd aga kõik, ning mets ei kuulu väärtuslike metsaelupaikade hulka ühegi andmekihi kohaselt. Kavandatud tsoneeringu kohaselt jäävad sihtkaitsevööndisse Tilga-Jakobi2 (91804:004:0352) ja Tilga-Jakobi (91804:004:0332) metsad, mis seni kuulusid piiranguvööndisse, kuid neil kinnistuil on Võru Keskkonnateenistuse hinnangul potentsiaalseid Natura elupaiku. Uttika kinnistu osas aga ulatuvad Natura elupaikadeks määratud metsad kavandatud sihtkaitsevööndist laiemale (sealhulgas ka lagedale) alale, kus Keskkonnateenistus ei ole võimalikke elupaigatüüpe kindlaks teinud.

Kaaluda tuleb, kas Iskna oja äärsed luhaniidud ja Edejärvest põhja jääv niiduala, mis on Natura elupaikade kihis märgitud koodita elupaikadeks, tuleks vööndipiiriga piirnevas osas sihtkaitsevööndist välja arvata, sest vööndis, mille kaitse-eesmärgiks on koosluste looduslik areng, ei ole võimalik niidukooslusi taastada ja hooldada. Senist sihtkaitsevööndit on laiendatud Koloreinu (91804:004:0321) ja Ala-Sossi (91804:004:1400) maaüksustel, kuid seal on vähemasti Keskkonnateenistus hinnanud metsaosa võimalikuks Natura elupaigatüüpi kuuluvaks metsaks.

Senist sihtkaitsevööndit on vähendatud Vana-Tohkre (38902:004:0082) osas, kusjuures ametliku Natura elupaikade kihi alusel kuuluvad sealsed metsad elupaigatüüpi 9010+9020; Keskkonnateenistuse hinnangul on need noored metsad.

Sihtkaitsevööndit on laiendatud Jaanusjärve ja sellest lõunasse jääva ala võrra, mis ortofotol on lage. Ilmselt on tegemist kunagise niidualaga, mis jääb osaliselt jätkuvalt riigi omandis olevale maale, aga ka Tohkre-Hindreku 1 (38902:004:0400) ja Tohkre-Hindreku (38902:004:0390) maale. Keskkonnateenistus on ortofotol lageda ala määranud potentsiaalseks Natura metsaelupaigatüübiks riigimaa piirdega. Tohkre-Hindreku 1 (38902:004:0400) maaüksusel on laiendatud sihtkaitsevööndi piire ka kinnistu loodeosas, kus uus piir on tõmmatud metsa piiriga. Et sel metsaosas registreeritud elupaigaväärtused puuduvad, tuleks tõsiselt kaaluda ja vajadusel põhjendada selle metsaosa arvamist sihtkaitsevööndisse. Õnneks on samas vööndist kavandatava piiriga välja jäetud Prandsu (38902:004:0027) Natura elupaigatüüpi 9010+9020 (andmekiht _2007_11_haanja) kuuluv õue- ja heinamaa. Teen ettepaneku, arvestades Kütioru sihtkaitsevööndi eesmarke ja piiranguid, vööndist välja tsoneerida katastriüksusel 38902:004:0400 asuv rohumaa, andes vööndi piiri nurgapunktide koordinaatidega. Sihtkaitsevööndist on välja jäänud sellega piirnev vääriselupaiga nr 141123 lääneserv Kütioru (38902:004:0021) maaüksusel, vääriselupaiga idaserv Tohkre-Hindreku (38902:004:0390) maaüksusel on arvatud sihtkaitsevööndisse. Sihtkaitsevööndit on laiendatud Kütioru (38902:004:0021) maaüksuse kirdeosas, kusjuures registreeritud metsa elupaigaväärtused puuduvad. Teen ettepaneku kaaluda Kütioru sihtkaitsevööndi põhjaosas asuvate vääriselupaikade nr 141123 ja 124178 liitmist sihtkaitsevööndiga, alternatiivne võimalus on liita sihtkaitsevööndiga ka nendest põhja poole jääv jätkuvalt riigi omandis olev maa.

Teen ettepaneku mitte moodustada **Augli sihtkaitsevööndit**, kuna alal puuduvad registreeritud väärtuslikud elupaigad, ala metsad on noored ja leidub monokultuure, ümbritseva piiranguvööndi näol on Rõuge ürgoru sihtkaitsevööndil puhverala olemas ning puudub põhjendatud vajadus Haanja looduspargis taastada ulatuslikke metsaalasid väheväärtuslike koosluste arvel.

Sitikaoru sihtkaitsevöönd on piiritletud teede, kõlvikupiiride, kinnistupiirdega ja veekogudega. Luhaalal ja oru läänenõlval on jätkuvalt riigi omandisse kuuluvat maad. Natura elupaikadeks (6430) on määratud luhaniidud Sihtkaitsevöönd on moodustatud Anneli Palo (Palo, 2007) ettepaneku alusel, kuid ekspertiisi esitatud materjalide kohaselt on vöönd idaosas laiem, kui ettepanekus. Alal, mis on A. Palo ekspertettepanekust laiemalt piiritletud, tulenevalt vööndipiiriks sobivaist teedest, registreeritud loodusväärtused puuduvad ning see asub eramaadel. Samas jääb kavandatud vööndipiiriga piirnevatele aladele mitmeid metsaosi, mis Võru Keskkonnateenistuse poolt on hinnatud potentsiaalseteks Natura elupaikadeks. **Sitikaoru sihtkaitsevööndi vööndipiiride lõplikuks määramiseks oleks vaja korraldada täiendavad välitööd Võru Keskkonnateenistuse poolt määratud potentsiaalsete elupaikade tegeliku väärtuse hindamiseks.**

Piiranguvööndite piiritlemine

Teen ettepaneku jätta moodustamata Ruusmäe piiranguvöönd, arvestades ettepanekut Ruusmäe küla keskel asuv tihehoonestusala kaitsealast välja jätta.

Kui kaitse-eeskirja edasise menetlemise käigus selgub, et Raagi-Ruuga piiranguvööndi puhul ei õnnestu sätestada rajatavate uute hoonetusalade puhul nõutava kaugusena 400 m või seal lubatakse käeoleva ekspertiisi käigus tehtud ettepanekut kuni 5 taluliste väikekülade võimaldamist, tuleks Tallikõsõ sihtkaitsevööndiga ümbritsetud Raagi-Ruuga piiranguvööndi lahustükk liita Ihatsi-Plaani piiranguvööndiga. Ihatsi-Plaani piiranguvööndis on piirangud uute hoonetusalade tekkele suuremad ja nimetatud piiranguvööndi lahustükile ei ole ala väiksuse, maastikuväärtuste ja sihtkaitsevööndi läheduse tõttu sobiv uusi hoonetusalasid rajada. Ülejäänud piiranguvööndite ettepanekud kattuvad vastavate välispiiri ja sihtkaitsevööndite muudatusettepanekutega.

KOKKUVÕTE

Sihtkaitsevööndina, sh range kaitsekorraga sihtkaitsevööndina kaitstava ala oluline laiendamine Haanja looduspargis ei ole piisavalt põhjendatud alal registreeritud loodusväärtuste andmete ebausaldusväärsuse ja looduskaitsete strateegiliste eesmärkide puudumise tõttu. Uue kaitse-eeskirja koostamiseks oleks vajalik vähemalt kavandatavas sihtkaitsevööndites ja nende lähemas ümbruses läbi viia täiendavad loodusväärtuste inventuurid sh määrata Natura elupaigatüübid koosluse tasemel. Praeguse uurimistaseme ebapiisavuse ja strateegiliste eesmärkide, mis põhjendaks ökoloogiliselt väheväärtuslike metsaalade arvamist range kaitsega sihtkaitsevöönditesse, puudumise tõttu ei toeta ekspert kaitse-eeskirja eelnõu kohest edasist menetlemist. Kaitseala strateegiliste eesmärkide määratlemiseks oleks vajalik Keskkonnaministeeriumi looduskaitseosakonna seisukoht Haanja looduspargi rolli kohta Eesti kaitsealade süsteemis. Sellest tulenevalt võib osutada sihtkaitsevööndite laiendamise põhjendatuks. Menetlust võiks jätkata pärast inventuuride läbiviimist, Keskkonnaministeeriumilt seisukoha saamist ja kaitseala visiooni sõnastamist ning selle huvigruppidega kooskõlastamist.

Arvestades, et praegu kehtiv Haanja looduspargi kaitse-eeskiri on vastu võetud enne looduskaitse-eeskirja kehtestamist ning kaitse-eeskirja rakendamisel on tekkinud mitmeid probleeme, samuti võib prognoosida kinnisvaraarenduse kasvavat survet, võib siiski osutada vajalikuks kaitse-eeskirja kehtestamine enne korrektsete inventuuride läbiviimist. Seetõttu on käeolevas aruandes tehtud ettepanekud kehtestada kavandatud Munamäe, Sitikaoru, Suursuu ja Tallikõõsi sihtkaitsevööndites leebem kaitsekord, kui see oli kavandatud ekspertiisi esitatud eelnõus, ning tehtud ettepanek täiendavalt kaaluda kavandatud vööndipiire, sealjuures täiendavalt hinnata Võru Keskkonnateenistuse poolt potentsiaalselt Natura elupaigatüüpidesse kuuluivaks arvatud metsaosi.

Ekspert peab Haanja pärandmaastike kaitseks väga vajalikuks piiranguvööndi jagamist erineva kaitsekorraga vöönditeks, kus ehitustegevusele on kehtestatud erinevad piirangud. See aitab vältida Haanja maastike suvilastumist, võimaldab seal säilitada ajalooliselt kujunenud maastiku loogikat arvestava asustumustri ning lisaks maastikuväärtustele säilitab ka miljööväärtusliku elukeskkonna. Piiranguvööndi ehituskeelu karmistamise tõttu on vajalik kaitse-eeskirja eelnõu arutellu kaasata täiendavalt huvigruppide esindajaid.

KASUTATUD ANDMEALLIKAD

- Keppart, V., 2006. Keskkonnakaitse. Looduskaitse. Ilo, Tallinn, 264 lk.
- Lõhmus, E., 2004. Eesti metsa kasvukohatüübid. Teine, täiendatud trükk. Eesti Loodusfoto, Tartu, 80 lk.
- Natura 2000 metsaelupaigad“ 2004. Koostaja A.Palo. Eesti Keskkonnaministeerium, Eesti Loodusfoto, 24 lk.
- Paal, J., 2004. "Loodusdirektiivi" elupaigatüüpide käsiraamat. Digimap OÜ, Tallinn, 260 + 24 lk.
- Soesoo, Hade, 2005. Haanja looduspark. Haanja looduspark, 47 lk.
- Troska, G., 1987. Eesti külad XIX sajandil. Ajaloolis etnograafiline uurimus. ENSV TA Ajaloo Instituut. Eesti Raamat, Tallinn, 134 lk.
- Veski, S., Poska, A., Koppel, K., 2005. Integrated paleoecological and historical data in the service of fine-resolution land use change assessment during the last 1000 years in Rõuge, southern Estonia. *Journal of Biogeography* 32, 1473–1488.
- Viihma, K., Öövel, J., Tamm, U., Tomson, P., Amos, T., Ostonen, I., Sørensen, P., Kuuba, R., 2001. Eesti metsakaitsealade võrgustik. Projekti 'Eesti metsakaitsealade võrgustik' lõpparuanne. Triip Grupp, Tartu, 83+243 lk.
- Ökoloogialeksikon, 1992 Koostaja V.Masing Eesti Entsüklopeediakirjastus, Tallinn 320 lk.

Käsikirjad

- Haanja valla üldplaneering, 1994. RE Eesti Maauuringud, Tallinn. Kättesaadav Haanja Vallavalitsuses
- Hurt, M. 2006. Ekspertarvamus Haanja looduspargi järvede kaitsemeetmete vajaduse kohta. Võru, 9 lk.
- Jaanus Paali OÜ. Töövõtulepingu nr. 82 (15.08.2006. a.) aruanne, 2006. 4 lk.. Digitaalversioon esitatud tellija poolt, originaali asukoht teadmata.
- Merila, A., Semm, M., Nutt, N., 2007. Haanja looduspargi maastikuline tsoneering. Tartu, 37 lk. Käsikiri Riikliku Looduskaitsekeskuse Põlva-Valga-Võru regiooni Haanja kontoris.
- Palo, A. Haanja looduspargi sihtkaitsevööndite projekt, Tartu, 24 lk. Käsikiri Riikliku Looduskaitsekeskuse Põlva-Valga-Võru regiooni Haanja kontoris.
- Raet, J., Sepp, K., Külvik, M., Meikar, T., 2004. Metsa ja avamaastiku territoriaalse vahekorra kujunemine. EMPÜ Keskkonnakaitse instituut, 97 lk. Käsikiri Eesti Maaülikooli põllumajandus- ja keskkonnainstituudi raamatukogus.

Internetileheküljed

- Looduskaitse arengukava aastani 2035. Eesti Vabariigi Keskkonnaministeerium, 2006. Kättesaadav

<http://www.envir.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=181566/Looduskaitse_aren_gukava100506.pdf> (20.10.2007)

Karula rahvusparki kaitsekorralduskava 2008-2018. 2007 Vormist. Kaili Preismann, Ähijärve, 195 lk.

Kättesaadav:

<http://www.karularahvuspark.ee/files/doc/KKK_koostamine/Karula_kaitsekorralduskava.pdf> .> (21.06.2006)

Konsa, K., 2004. Säilituskorralduse sõnastik Kättesaadav:

<<http://www.kul.ee/webeditor/files/sailituskorraldusesonastik.pdf>> (21. 09. 2007)

Koppel, K., 2005. Maakasutuse uurimise meetodika Kasaritsa uurimisala (Rõuge kihelkond) 17.–19.

sajandi külamaastike kujunemise näitel. Magistritöö. Tartu, 123 lk Kättesaadav:

<<http://www.utlib.ee/ee/index.php?cat=dissert#4>> (24.09.2007)

Keeleveeb. Kättesaadav <<http://www.keeleveeb.ee/>>

Õigusaktid

Ehitusseadus. [RT I 2002, 99, 579](#).

Euroopa Komisjonile esitatav Natura 2000 võrgustiku alade nimekiri Vabariigi Valitsuse 5. augusti 2004. a. korraldus nr 615-k RTL, 19.08.2004, 111, 1758.

Haanja looduspargi kaitse-eeskirja ja välispiiri kirjelduse kinnitamine. Vabariigi Valitsuse määrus 28. augustist 1995. a nr. 300 RT I 1999, 65, 651.

Kasutamiseks väljaandmata rendijahipiirkonnas ulukite arvukuse reguleerimise kord.

Keskkonnaministri 30. oktoobri 1996. a. määrus nr. 52, RTL 1999, 124, 1730.

Looduskaitseadus. RT I 2004, 38, 258.

Maaparandusseadus. [RT I 2004, 32, 227](#).

Maapõueseadus. RT I 2005, 15, 87.

Metsaseadus. RT I 2007, 12, 64.

Rahvusparkides ja looduskaitsealadel jahipidamise korraldamise kord Keskkonnaministri 17.märtsi. 1999 a määrus nr 24. RTL 1999, 53, 711.

Võru maakonna jahipiirkondade moodustamine. Keskkonnaministri 14. mai 2003. a määrus nr 45 RTL 2005, 64, 920.

Arhiivimaterjalid

Eesti Ajalooarhiiv (EAA)

Fond 2059. C. G. Rückeri Liivimaa spetsiaalkaart (1839); mõõtkava 1:184275.

LISAD